

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

**ЗАВДАННЯ
ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ,
ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЯКИХ
ЗДІЙСНЮЮТЬ СЛІДЧІ ОРГАНІВ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ”**

Харків
2013

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

Електронна копія

**ЗАВДАННЯ
ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ,
ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЯКИХ
ЗДІЙСНЮЮТЬ СЛІДЧІ ОРГАНІВ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ”**

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

**для студентів IV курсу
Інституту підготовки слідчих кадрів
для МВС України**

**Харків
2013**

Завдання та методичні рекомендації до практичних занять з навчальної дисципліни “Кваліфікація злочинів, досудове розслідування яких здійснюють слідчі органів внутрішніх справ” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, напрям підготовки 6.030401 “Правознавство”) для студентів IV курсу Інституту підготовки слідчих кадрів для МВС України / уклад.: М. І. Панов, В. А. Ломако, В. І. Касинюк та ін. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. – 74 с.

У к л а д а ч і: М. І. Панов,
В. А. Ломако,
В. І. Касинюк,
І. О. Зінченко,
О. О. Володіна,
Г. М. Анісімов,
В. М. Киричко,
Ю. П. Дзюба,
В. В. Гальцова

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 2 від 14.02.2013 р.)*

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Кваліфікація злочинів є одним із важливих і відповідальних етапів застосування норм закону про кримінальну відповідальність. Правильна кваліфікація злочинів є необхідною умовою здійснення принципу законності у кримінальному судочинстві, досконалого та юридично виваженого досудового розслідування кримінальних проваджень, розгляду їх у суді та призначення особам, визнаним винними, справедливого покарання чи звільнення їх за рішенням суду від кримінальної відповідальності або від покарання. Вивчення студентами Інституту підготовки слідчих кадрів для МВС України Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого” навчальної дисципліни “Кваліфікація злочинів, досудове розслідування яких здійснюють слідчі органів внутрішніх справ” має важливе значення. Під час лекцій і на практичних заняттях вони зможуть більш досконало і поглиблено з’ясувати теоретичні і практичні проблеми кваліфікації злочинів. При цьому у студентів формуються необхідні уміння і навички практичної діяльності з кваліфікації злочинів як важлива складова діяльності слідчих по застосуванню кримінального законодавства.

Дана дисципліна вивчатися протягом семестру на 4-му курсі і забезпечується згідно з програмою читанням лекцій (16 год), проведенням практичних занять (практикумів) і колоквиумів (18 год), консультацій, систематичною самостійною роботою, виконанням письмових робіт, здачею заліку.

Обов’язковою умовою успішного навчання і опанування навчальної дисципліни є опрацювання студентами найбільш важливих проблем кваліфікації злочинів, висвітлених в підручниках із Загальної та Особливої частин Кримінального права, навчальних посібників, науково-практичних коментарях до КК України, монографіях, наукових статтях та в іншій науковій і навчально-методичній літературі. Слід також приділяти увагу вивченню додаткової літератури з окремих питань навчальної дисципліни, вказаної у даних завданнях чи додатково рекомендованої викладачем, а також матеріалів судової практики, зок-

рема, відповідних роз'яснень Пленуму Верховного Суду України щодо застосування кримінального законодавства і кваліфікації злочинів з окремих категорій кримінальних проваджень.

Завдання та методичні рекомендації передбачають два колоквиуми, присвячені науково-прикладним проблемам кваліфікації, зокрема, таким, як “Загальні засади кваліфікації злочинів” і “Спеціальні правила кваліфікації злочинів”, а також 7 практичних занять (практикумів) з проблем кваліфікації окремих, найбільш поширених груп злочинів, досудове слідство яких здійснюють слідчі органів внутрішніх справ і кваліфікація яких достатньо часто викликає у практичній діяльності при застосуванні закону про кримінальну відповідальність певні складнощі: “Кваліфікація злочинів проти життя особи”, “Кваліфікація злочинів проти здоров'я особи”, “Кваліфікація злочинів проти статевої свободи і недоторканності особи”, “Кваліфікація злочинів проти власності”, “Кваліфікація злочинів, вчинюваних у сфері господарської діяльності”, “Кваліфікація злочинів проти безпеки руху і експлуатації автотранспорту та міського електротранспорту”, “Кваліфікація злочинів проти громадського порядку та моральності”.

Готуючись до **колоквиумів**, необхідно вивчити ті питання, які мають важливе теоретичне і практичне значення: поняття та підстави кваліфікації злочинів, логіко-гносеологічні засади, види, стадії, принципи та значення кваліфікації, склад злочину (його елементи та ознаки) і кримінально-правова норма як законодавча основа кваліфікації (Т е м а № 1. “Загальні засади кваліфікації злочинів”), а також особливості кваліфікації незакінченого злочину (готування і замаху на злочин), співучасті у злочині, множинності злочинів, кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм (Т е м а № 2. “Спеціальні правила кваліфікації злочинів”).

Особливе значення мають **практичні заняття – практикуми** (теми 3 – 9) і виконання завдань, передбачених відповідними темами. Вони розраховані на знання студентами положень Загальної і Особливої частин кримінального права і спрямовані на закріплення та більш глибоке вивчення теоретичного і практичного матеріалу цього курсу, роз'яснень Пленуму Верховного Суду України та інших матеріалів судової

практики з кваліфікації злочинів, поглиблений аналіз чинного кримінального законодавства. Ці заняття мають супроводжуватися реферативними доповідями (до 5 хв) студентів із питань, що наведені до кожної теми, виносяться для вивчення та обговорення і складають основний зміст теми. Практикуми мають на меті допомогти студентам здобути уміння і навички правильного застосування кримінального закону при кваліфікації злочинів. В основу переважної більшості завдань, які потрібно вирішити, покладено конкретні кримінальні провадження із правозастосовної практики слідчих та судових органів України.

До кожної із тем колоквиумів і практикумів надається перелік літератури та інших джерел, які рекомендується використовувати при підготовці до занять, а також при вирішенні конкретних завдань (рішень) і складних чи спірних питань із кваліфікації злочинів.

Список пропонованих джерел не є вичерпним. Додатково можуть бути використані й інші наукові роботи, а також матеріали судової практики, у тому числі й розташовані на веб-сайтах, опубліковані як у фахових, так і нефахових виданнях України. Рекомендовані джерела можна отримати, звернувшись до бібліотечних фондів Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. Особливе значення має вивчення і використання судової практики з конкретних кримінальних справ і роз’яснень Пленуму Верховного Суду України.

При виконанні завдань рекомендуємо дотримуватися наступних вимог.

1. Перш за все необхідно чітко уявити фактичні ознаки діяння (дії чи бездіяльності), описаної в завданні, яке підлягає кваліфікації.

2. Виявити кримінально-правову норму, закріплену у відповідній статті (частині статті) Особливої частини КК України, ознакам якої в цілому відповідає діяння, описане в завданні.

3. Встановити склад злочину, сформульований у даній статті (частині статті) Особливої частини КК України та певних статтях Загальної частини КК України.

4. На підставі аналізу цих статей КК України чітко уявити ознаки та елементи цього складу злочину, виявити їх зміст і сутність.

5. Встановити точну відповідність ознак діяння, яке описане в завданні, ознакам складу злочину, вказаному у кримінально-правовій нормі. Якщо діяння відповідає ознакам кваліфікованого складу злочину, розглянути ці ознаки і встановити точну відповідність ознак даного діяння ознакам кваліфікованого складу злочину. При цьому слід провести відмежування цього злочину від діянь, що не є злочинними, а також провести розмежування із суміжними злочинами.

6. У рішенні необхідно чітко закріпити результати кваліфікації діяння, описаного в завданні, вказати відповідну статтю (чи частину), а в необхідних випадках – пункт статті. У випадках кваліфікації діяння як незакінченого злочину слід визначитися, що має місце в даному випадку: готування до злочину чи замах на злочин, і застосувати при цьому ст. 14 або ст. 15 КК України. Якщо має місце співучасть у злочині з розподілом ролей, дії організатора, підбурювача, пособника потрібно кваліфікувати, крім статті Особливої частини КК України (за якою кваліфікують дії виконавця), також і за ч. 3, 4 чи 5 ст. 27 КК України.

7. Якщо ознаки складу злочину позначені в законі за допомогою оціночних понять чи в законі застосовані бланкетні диспозиції, то в рішенні необхідно навести аргументи щодо того, які саме ознаки діяння відповідають оціночним поняттям, вказаним у законі, а при бланкетній диспозиції назвати, які саме норми інших галузей права, що утворюють зміст цих диспозицій, порушенні діянням, яке кваліфікується.

8. Рішення завдань за темами, що пропонуються, повинні бути розгорнутими та виконані у письмовій формі.

Відвідування практичних занять є обов'язковим. Наприкінці VIII семестру студенти складають залік з навчальної дисципліни “Кваліфікація злочинів, досудове розслідування яких здійснюють слідчі органів внутрішніх справ”. Відповідь на всі додаткові питання можна одержати, звернувшись за консультацією на кафедру кримінального права № 2 за адресою: м. Харків, вул. Динамівська, 4, 8-й поверх, ауд. 802.

Тема 1. Загальні засади кваліфікації злочинів (колоквіум)

Питання

1. Поняття та види кваліфікації злочинів.
2. Підстави кримінально-правової кваліфікації злочинів:
  - а) суспільно небезпечне діяння як фактична підстава кваліфікації;
  - б) склад злочину – нормативно-правова (юридична) підстава кваліфікації злочинів.
3. Склад злочину, кримінально-правова норма, закон про кримінальну відповідальність: співвідношення і взаємозв'язок.
4. Елементи і ознаки складу злочину, їх види і значення для кваліфікації злочинів.
5. Логіко-гносеологічні аспекти кваліфікації злочинів.
6. Етапи кваліфікації злочинів.
7. Розмежування злочинів і відмежування їх від діянь, що не є злочинами, як обов'язкова складова у процедурі кваліфікації.
8. Аргументація кваліфікації злочинів при бланкетних диспозиціях закону про кримінальну відповідальність та при наявності ознак, позначених у законі оціночними поняттями.
9. Юридичне закріплення кваліфікації у процесуальних актах застосування кримінально-правових норм.
10. Принципи кваліфікації злочинів.

Вивчення теми “Загальні засади кваліфікації злочинів” слід розпочинати з ознайомлення з різними трактуваннями в літературі поняття “кваліфікація злочинів”. Найбільш поширеними є визначення цього поняття як “встановлення точної відповідності ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння ознакам складу злочину, передбаченого Кримінальним кодексом”. Дане визначення, хоча і має надто узагальнений ха-

рактер, але в цілому відповідає законодавчій трактовці поняття “підстава кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 КК України)” і тому може розглядатися як найбільш переконливе. Видами кваліфікації злочинів є офіційна і не офіційна кваліфікація.

У межах вказаного поняття слід виокремлювати підстави кваліфікації : фактичну і юридичну. Під фактичною підставою слід розуміти вчинення особою суспільно небезпечного, усвідомлюваного, вольового, конкретного акта поведінки особи у формі діяння – дії (фізичної чи інформаційної) або бездіяльності. Під юридичною (нормативно-правовою) підставою кваліфікації розуміється наявність у вчиненому суспільно небезпечному діянні складу злочину як системи об’єктивних і суб’єктивних ознак, передбачених кримінальним законом (КК України), які в сукупності визначають суспільно небезпечне діяння як злочин. Усі ознаки складу злочину групуються в більш укрупнені одиниці – елементи складу: об’єкт та суб’єкт, об’єктивна сторона і суб’єктивна сторона злочину.

При цьому слід мати на увазі, що склад злочину і його ознаки становлять зміст диспозиції кримінально-правової норми і знаходить своє закріплення в певній статті (або в частині статті) Особливої частини КК України. Однак склад злочину за обсягом ширший ніж зміст диспозиції статті Особливої частини КК України, оскільки його окремі ознаки і елементи (об’єкт, суб’єкт злочину, вина та її форми, крім того, специфічні форми прояву злочину: незакінчений злочин, співучасть у злочині, а також і відповідні ознаки (елементи) кримінально-правової норми), притаманні всім злочинам (загальне) виносяться за межі статей Особливої частини і закріплюються у відповідних статтях Загальної частини КК України. Тому для встановлення складу злочину і кримінально-правової норми як юридичної підстави кваліфікації злочину треба з’ясувати не тільки зміст диспозиції статті Особливої частини КК України, а й відповідних статей Загальної частини КК України. У єдності змісту цих статей КК України знаходять у повному обсязі законодавче відображення та юридичне закріплення і кримінально-правова норма, і склад злочину, який входить до її змісту.

При вивченні питання “Елементи і ознаки складу злочину, їх види і значення для кваліфікації” слід мати на увазі, що структуру складу злочину утворюють його обов’язкові елементи: об’єкт, об’єктивна сторона, суб’єктивна сторона і суб’єкт злочину. Відсутність хоча б одного із цих елементів буде свідчити і про відсутність складу злочину у вчиненому суспільно небезпечному діянні в цілому. Ознака складу злочину – це певна риса (властивість, якість) злочину, яка має задовольняти наступним вимогам: а) разом з іншими ознаками даного складу (та в їх єдності) визначає суспільну небезпечність, протиправність та винність діяння; б) відображає індивідуальні риси й особливості, притаманні кожному конкретному злочину (його “виду”), якими він відрізняється від інших злочинів, а також від діянь, що не є злочинними; в) безпосередньо вказана в законі чи однозначно впливає із його змісту при тлумаченні; г) притаманна всім злочинам даного виду (типу) і не є виведеною (утвореною) від інших ознак. Склад злочину уявляє собою таку систему юридичних (вказаних у кримінальному законі) об’єктивних і суб’єктивних ознак, котрі, з точки зору вирішення питань кваліфікації злочинів, повинні бути вичерпними, необхідними та достатніми для встановлення підстави кримінальної відповідальності і кваліфікації діяння як злочинного. Вичерпність ознак складу злочину слід розуміти як всебічне та повне, в усіх необхідних деталях (вичерпно), і в той же час в узагальненому вигляді текстуальне визначення в законі суспільно небезпечного діяння як злочину. Необхідність означає обов’язковість цих ознак у їх сукупності для констатації наявності у вчиненому складу злочину; відсутність хоча б однієї з цих обов’язкових ознак завжди і у кожному випадку виключає можливість визнання наявності складу злочину. Достатність вказує на те, що встановлення всіх обов’язкових, вказаних у законі ознак не потребує з’ясування інших (додаткових) і не вказаних у законі ознак для висновку щодо наявності у вчиненому суспільно небезпечному діянні складу злочину як юридичної умови (підстави) кримінальної відповідальності та кваліфікації злочину.

Розглядаючи логіко-гносеологічні аспекти

кваліфікації злочинів, необхідно враховувати, що у кримінально-правовій нормі ознаки складу злочину закріплюються (у тексті диспозиції статті Особливої частини КК України) в узагальненому вигляді: тут фіксується певний вид (тип) суспільно небезпечного посягання шляхом використання видо-вих понять, що відображають певну множинність об'єктів на рівні їх виду. Тому кваліфікація з точки зору теорії пізнання становить собою віднесення одиничного явища (вчиненого суспільного небезпечного діяння) до множинності явищ – суспільно небезпечних діянь певного виду (типу) – закріплених у кримінально-правовій нормі і, відповідно, у тексті певних статей КК України. За змістом кваліфікація як логічна операція є дедуктивним умовиводом, котрий повинен відповідати вимогам і *правилам категоричного силогізму*.

Етапами кваліфікації злочинів є послідовне встановлення у вчиненому суспільно небезпечному діянні елементів (і відповідних їм ознак) складу злочину: об'єкта (а при наявності – і предмета), об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони і суб'єкта злочину. Одночасно кваліфікація пов'язана із необхідністю проведення розмежування даного злочину із суміжним злочином та відмежуванням його від діянь, що не є злочинними. Розмежування є обов'язковим елементом процедури кваліфікації. Завершується кваліфікація її юридичним закріпленням у відповідних процесуальних актах застосування кримінального закону (при офіційній кваліфікації). При цьому повинні бути обов'язково вказані: стаття (частина статті або пункти статті) Особливої частини КК України, а в окремих випадках (при незакінченому злочині і співучасті у злочині) і відповідні статті (частини статей) Загальної частини КК України, що регламентують ці інститути.

Кваліфікація злочинів при простій і описовій диспозиціях закону про кримінальну відповідальність підпорядковуються загальними правилами кваліфікації і не потребує якихось додаткових вимог. Дещо складніше кваліфікувати суспільно небезпечні діяння при бланкетних диспозиціях кримінально-правової норми, а також при наявності ознак складів злочинів, позначених у законі оціночними по-

няттями. Слід звернути увагу на те, що за різними підрахунками від 1/2 до 2/3 статей Особливої частини КК України мають бланкетні диспозиції, які вміщують норми (чи їх елементи) інших галузей права. Останні включаються до змісту кримінального закону як його необхідні та обов'язкові елементи, підпорядковуються йому і виконують при цьому уточнюючу та конкретизуючу функції у кримінально-правовому регулюванні в межах складу злочину у кримінального закону. При кваліфікації таких діянь треба визначити юридичну силу відповідних норм інших галузей права, що входять до змісту бланкетної диспозиції закону про кримінальну відповідальність і які були порушенні суспільно небезпечним діянням. У таких випадках правильна кваліфікація буде лише у випадку прямої вказівки в процесуальних актах на ту конкретну норму, що включається до змісту бланкетної диспозиції і що була порушена вчиненим суспільно небезпечним діянням.

Оціночні поняття досить часто використовуються в законі про кримінальну відповідальність у випадках, коли явища об'єктивної реальності, що регулюються кримінальним законом, мають ускладнений і недостатньо чітко визначений характер. Ці поняття при з'ясуванні їх змісту уточнюються в кожному конкретному випадку відносно даного конкретного факта і потребують оцінки по шкалі порядку "більше-менше", "краще-гірше" та завжди пов'язані з кількісно-якісною оцінкою цих явищ у кожному конкретному випадку. При кваліфікації таких злочинів у процесуальних актах повинно бути вказано і аргументовано, які саме діяння та їх ознаки відповідають оціночному поняттю, вказаному в законі. Тут має застосовуватися соціометричний підхід із залученням у необхідних випадках фахівців, експертів тощо.

Більш поглиблене вивчення проблеми кваліфікації злочинів потребує реального аналізу принципів кваліфікації: істинності, точності, повноти кваліфікації, принципу суб'єктивного ставлення вину, недопустимості подвійного інкримінування, вирішення сумнівів при кваліфікації на користь особи, дії якої кваліфікують. Слід урахувати, що ці принципи базуються перш за все на загальноправових принципах: гуманізму, справедливості, демократизму, рівності всіх громадян перед за-

коном, верховенства права та законності, а також на основоположних принципах кримінального права: відповідальність лише за суспільно небезпечне діяння, визначене законом як злочин; відповідальність тільки за наявності вини; особистий характер відповідальності; обмеження меж кримінальної відповідальності; диференціація кримінальної відповідальності та індивідуалізація покарання. Принципи кваліфікації є похідними від вказаних принципів і повинні їм відповідати.

Список літератури

Кадников Н.Г. Квалификация преступлений и вопросы судебного толкования / Н.Г. Кадников. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИД “Юриспруденция”, 2009 – 256 с.

Корнеева А.В. Теоретические основы квалификации преступлений: учеб. пособие / А.В. Корнеева; под ред. А.И. Рагога. – М.: ТК Велби, Проспект, 2006. – 176 с.

Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений / В.Н. Кудрявцев. – М.: Юрид. л-ра, 1972.

Кузнецов В.В. Теорія кваліфікації злочинів: підруч. / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко; за заг. ред. професорів Є.М. Мойсєєва та О.М. Джузи, наук. ред. к.ю.н., доц. І.А. Вартилецька. – 2-е вид., перероб. – К.: КНТ, 2007. – 300 с.

Кузнецова Н.Ф. Проблемы квалификации преступлений: Лекции по спецкурсу “Основы квалификации преступлений” / Н.Ф. Кузнецова; науч. ред. и предисл. В.Н. Кудрявцева. – М.: Городец, 2007. – 336 с.

Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений / Б.А. Куринов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 184 с.

Наумов А.В. законы логики при квалификации преступлений / А.В. Наумов, А.С. Новиченко. – М.: Юрид. лит., 1978. – 104 с.

Панов М. І. Кримінальна відповідальність: поняття, принципи, підстава / М. І. Панов // Право України. – 2012. – № 8. – С. 249-261.

Панов М. І. Кваліфікація злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність / М. І. Панов, М. Д. Квасневська // Там же. – 2010. – № 9. – С. 47-55.

Тема 2. Спеціальні правила кваліфікації злочинів (колоквіум)

Питання

1. Кваліфікація незакінченого злочину (готування до злочину та замах на злочин).
2. Кваліфікація злочинів, вчинених у співучасті.
3. Кваліфікація злочинів при їх множинності: повторності, сукупності, рецидиві.
4. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм.
5. Помилки кваліфікації, їх причини та негативні наслідки.

Тема “*Спеціальні правила кваліфікації злочинів*” присвячена поглибленому вивченню проблем кваліфікації злочинів, ускладнених необхідністю застосування спеціальних і відносно самостійних інститутів кримінального права: “незакінчений злочин”, “співучасть у злочині”, “множинність злочинів”, які за їх змістом і суттю належать в цілому до групи норм Загальної частини, що регулюють широке коло питань щодо правової регламентації злочину.

Розглядаючи **незакінчений злочин**, необхідно виокремлювати два його види – готування до злочину і замах на злочин (ч. 2 ст. 13 КК України). Загальним для них є те, що ці умисні злочинні діяння не доведені до кінця з причин, що не залежали від волі винної особи. Лише за наявності цієї обставини можна вести мову про наявність незакінченого злочину. Кожне із цих діянь містить склад незакінченого злочину. До того ж слід ураховувати, що кримінальна відповідальність за готування до злочину має обмежений характер (ч. 2 ст. 14 КК України) і суттєво відрізняється від замаху на злочин, а останній – від закінченого злочину. Вони різняться між собою і ступенем (мірою) відповідальності, тобто розміром покарання (ч. 2 ст. 68, ч. 3 ст. 68 КК України). Тому при кваліфікації незакінченого злочину необхідно однозначно і обов’язково вирішити питання: має

місце в даному конкретному випадку готування до злочину чи замах на злочин, і відповідно до цього при кваліфікації вчиненого, крім певної статті Особливої частини КК України, за якою належить кваліфікувати злочин (якби він був закінченим), застосовувати ст. 14 або ст. 15 КК України. З огляду на сказане при вивченні теми треба чітко засвоїти відмінні риси замаху на злочин і готування до злочину, а також проводити відмежування закінченого злочину від замаху на злочин і готування до злочину від виявлення умислу, який не є злочином. При добровільній відмові на стадіях замаху на злочин чи готуванні до злочину вчинене діяння не містить складу злочину (у тому числі і незакінченого), оскільки особа *добровільно* відмовилась від доведення цього діяння до кінця і не підлягає кримінальній відповідальності, окрім випадків, коли фактично вчинене нею діяння містить склад іншого (самостійного) злочину (ст. 17 КК України).

Кваліфікація злочинів, вчинених у с п і в у ч а с т і потребує ґрунтовного знання поняття “співучасть у злочині”, сформульованого у ст. 26 КК України. Сутність його полягає в тому, що співучасть у злочину – це умисна участь декількох суб’єктів у вчиненні умисного злочину. Необхідно звернути увагу на те, що співучасники (незалежно від їх ролі у вчиненні злочину) – виконавець, організатор, підбурювач чи пособник – повинні бути суб’єктами злочину і відповідати вимогам, встановленим у статтях 18, 19 та 22 КК України. Співучасники з об’єктивної сторони діють спільно, тобто кожен із них докладає зусиль (фізичних чи інформаційних) для вчинення злочину, вони діють об’єднано, спираючись на допомогу і підтримку один одного, їх дії знаходяться у необхідному причинному зв’язку із злочином, який вчиняє виконавець, і тому цей злочин є для них єдиним і неподільним. Суб’єктивна сторона співучасті характеризується умисною участю у вчиненні умисного злочину. Це означає, що дії співучасників об’єднані єдністю умислу: вони усвідомлюють суспільно небезпечний характер кожного з них і бажають чи свідомо допускають вчинення злочину виконавцем. Дані загальні і відправні положення щодо поняття “співучасть у злочині” розповсюджуються на всі норми Розділу VI Загальної частини КК України.

З'ясувавши ознаки співучасників злочину (ст. 27 КК України), слід мати на увазі, що дії виконавця (співвиконавця) підлягають кваліфікації лише за статтею Особливої частини КК України, оскільки він своїми діями (бездіяльністю) виконав склад злочину. Дії інших співучасників (організатора, підбурювача, пособника) кваліфікуються за тією ж статтею Особливої частини КК України, що і дії виконавця злочину, але з обов'язковим посиленням відповідно на ч. 2, 3 чи 4 ст. 27 КК України, залежно від ролі, яку вони (кожен із них) виконували як співучасники. При цьому важливо урахувувати, що обставини, які характеризують особу окремого співучасника злочину (наявність судимості, службова особа ін.), ставляться в вину (кваліфікація) лише цьому співучаснику. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини КК України як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця (корисливий мотив, загально небезпечний спосіб ін.), ставляться в вину іншим співучасникам (організатору, підбурювачу, пособнику) за умов, що вони їх усвідомлювали (ч. 3 ст. 29 КК України).

Необхідно також мати на увазі, що злочин, вчинений групою осіб, якщо в ньому брали участь декілька (два чи більше) виконавців без попередньої змови між собою, кваліфікується лише за відповідною статтею Особливої частини КК (ч. 1 ст. 28 КК України, ч. 1 ст. 29 КК України). Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 28 КК України), якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення і діяли при цьому як співвиконавці. Дії інших співучасників: організатора, пособника, підбурювача, які брали участь у вчиненні злочинів групою осіб (співвиконавцями), що попередньо домовились між собою про його вчинення, належить кваліфікувати крім відповідної статті Особливої частини КК України із застосуванням ч. 3, 4 чи 5 ст. 27 КК України (ч. 2 ст. 29 КК України) відповідно.

У випадках, коли злочин (злочини) вчинено організованою групою (ч. 3 ст. 28 КК відповідно) чи злочинною організацією (ч. 4 ст. 28 КК відповідно), організатор організованої гру-

пи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені цими угруповуваннями за умов, що вказані злочини охоплювалися його умислом (ч. 1 ст. 30 КК відповідно). Інші учасники організованої групи чи злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них (ч. 2 ст. 30 КК України). Посилання на ст. 27 КК України у всіх вказаних випадках не потрібне. Для більш глибокого вивчення проблем кваліфікації злочинів, вчинених організованими злочинними об'єднаннями, слід ретельно ознайомитися із постановою Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями”.

Вивчення проблем кваліфікації злочинів при їх множинності припускає знання, що видами множинності злочинів є: сукупність, повторність і рецидив злочинів. При цьому множинність утворюють одиничні злочини, різновидами яких є прості та ускладненні злочини, а видами останніх визнаються: триваючі, продовжувані та складні (складені) злочини. Аналізуючи сукупність злочинів як вид множинності, слід виходити із законодавчого визначення цього поняття у ст. 33 КК України: сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох чи більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї частини Особливої частини КК України, за жоден з яких її не було засуджено. Сукупність поділяють на два види: реальну і ідеальну. При кваліфікації сукупності всі одиничні злочини, що входять до її (їх) змісту, повинні кваліфікуватися за відповідними статтям чи за частинами статей Особливої частини КК України таким чином, щоб все вчинене (і при реальній, і при ідеальній сукупності) отримало в повному обсязі юридичну (кримінально-правову) оцінку, незалежно від тяжкості злочинів, у тому числі і при наявності незакінченого злочину або ж співучасті у злочині. Таке рішення відповідає як сутності самого поняття “кваліфікація злочинів”, так і його неодмінному принципу – “повноті кваліфікації”. При цьому слід пам'ятати, що не враховуються і не

утворюють сукупності злочини, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленим законом (ч. 1 ст. 33 КК України).

Приступаючи до вивчення питання “*Кваліфікація злочинів при їх повторності*”, необхідно мати на увазі, що дана ознака фігурує у якості обов’язкових кваліфікуючих ознак багатьох складів злочинів, оскільки суттєво підвищує ступінь суспільної небезпечності вчиненого і особи злочинця, тягне за собою більш сувору відповідальність. Проте вона має істотне значення і тоді, коли злочин вчинюється повторно, хоча дана ознака не вказана в нормах Особливої частини КК України. Визначення поняття “повторність злочинів” наводиться у ч. 1 ст. 32 КК України, згідно з якою повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше одиничних злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України. Це так звана “повторність тотожних злочинів” (ч. 1 ст. 32 КК України), яку слід відрізнити від одиничного продовжуваного злочину, що складається з двох або більше тотожних діянь, об’єднаних єдиним злочинним наміром (ч. 2 ст. 32 КК України). Повторністю злочинів, згідно з чинним законодавством, визнається також вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями КК України (повторність однорідних злочинів), але лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК України (ч. 3 ст. 32 КК України). Крім того, ці види повторності (на відміну від сукупності) поділяються на повторність, що пов’язана із судимістю за попередній злочин, і на повторність, не пов’язану із судимістю. Усі ці види повторності в свою чергу можна поділяти, з урахуванням законодавчих конструкцій, на такі, що визначаються у якості кваліфікуючих ознак відповідних складів злочинів і не визначаються такими (умовно – “фактична повторність”), і враховуються лише як обставина, що обтяжує покарання при його призначенні (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України). При цьому слід зважати на те, що повторність, відрізняючись від сукупності злочинів, у той же час частково з нею співпадає. Вони співвідносяться між

собою як поняття, що за обсягом частково пересікаються. З огляду на сказане складність типології повторності, різне законодавче її закріплення, а також і особливості співвідношення повторності і сукупності не можуть не зумовлювати складнощів і певної специфіки при кваліфікації повторності злочинів. Як вбачається, можливі наступні варіанти.

1. *Кваліфікація злочинів у випадках, коли повторність вказана в статті Особливої частини КК України як ознака кваліфікованого складу злочину.* У подібних випадках при повторності тотожних злочинів усе вчинене за об'єктивними і суб'єктивними ознаками охоплюється в повному обсязі кваліфікованим складом злочинів і розглядається як “вчинення злочину повторно” незалежно від того, ця повторність пов'язана чи не пов'язана із судимістю за попередній злочин. Виключенням є випадки, коли хоча б один вчинений злочин, що утворює зміст повторності тотожних злочинів, є незакінченим (готування до злочину або замах на злочин) або коли суб'єкт злочину був співучасником і виконував функції організатора, підбурювача чи пособника. Кваліфікація таких діянь потребує посилання на ст. 14 чи ст. 15 КК України чи на відповідну частину ст. 27 КК України за правилами як повторності, так і сукупності злочинів.

При повторності однорідних злочинів усе вчинене за об'єктивними і суб'єктивними ознаками не охоплюється у повному обсязі кваліфікованим складом злочину за ознакою “вчинення злочину повторно” (тут у повторність як ознака кваліфікованого складу злочину входить і іншій, не тотожний склад злочину, передбачений іншою статтею КК України). Отже, у даному випадку все вчинене потребує кваліфікації, крім повторності, також і за правилами сукупності злочинів. Виключення складають випадки, коли особа була раніше судима за однорідний злочин. У цьому випадку вчинене особою судимою повністю охоплюється поняттям “повторність однорідних злочинів”.

2. *Кваліфікація злочинів у випадках, коли повторність не вказана у статті Особливої частини КК України у якості ознаки кваліфікованого складу злочину.* При повторному вчи-

ненні тотожних злочинів (двох чи більше) кваліфікація всіх вчинених тотожних злочинів здійснюється тільки за однією і тією ж статтею Особливої частини КК України. Даний вид повторності ураховується лише при призначенні покарання як обставина, що обтяжує відповідальність (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України).

Повторне вчинення однорідних злочинів за умов, що дана обставина не вказана у статтях Особливої частини КК України, повторності як такої утворювати не може і повинна розглядатися за правилами сукупності злочинів.

Проте слід зауважити, що у низці постанов Пленуму Верховного Суду України висловлювалися й інші рекомендації, згідно з якими повторне вчинення тотожних злочинів, за умов, що повторність передбачена як ознака кваліфікованого складу злочину і не пов'язана з судимістю за попередній злочин, потребує кваліфікації і за правилами повторності і за правилами сукупності: простого і кваліфікованого (за ознакою повторності) складів злочину.

Вивчаючи питання “Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм”, слід мати на увазі, що норми кримінального закону щодо одного і того ж вчиненого суспільно небезпечного діяння можуть співвідноситися між собою, з точки зору обсягу кримінально-правового регулювання, як “загальна” та “спеціальна” норми, а також як “ціле” і “частка”. Крім того, виокремлюються “конкуренція спеціальних норм” та “темпоральна конкуренція”. Із кримінально-правових норм, що знаходяться у відносинах конкуренції, має застосовуватися лише одна з них.

При конкуренції “загальної” і “спеціальної” норм остання більш точно враховує індивідуальні риси і специфіку конкретного випадку, а отже, підлягає застосуванню. При конкуренції норм, що співвідносяться як “ціле” і “частка”, навпаки, норма “ціле” в повному обсязі охоплює всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння і на цій підставі має застосовуватися. У разі конкуренції декількох спеціальних норм застосовується та з них, яка найбільш точно і повно враховує як фактичні, так і соціальні (суспільну небезпечність) властивості вчиненого, а у випадках, коли одна із

спеціальних норм передбачає ознаки складу злочину, що пом'якшують кримінальну відповідальність, а інша – обтяжуючі (кваліфікуючі) ознаки, застосуванню підлягає норма, яка містить склад злочину з ознаками, що пом'якшують відповідальність.

Темпоральна конкуренція пов'язана з необхідністю вирішення питання про чинність закону про кримінальну відповідальність у часі. Слід пам'ятати загальне правило: злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння (ч. 2 ст. 4 КК України). У тих же випадках, коли суспільно небезпечне діяння вчинене в час дії одного (“старого”) закону, а питання щодо кримінальної відповідальності (чи звільнення від неї) вирішуються в період чинності іншого (“нового”) закону, питання кваліфікації даного діяння слід вирішувати за правилами зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі (ст. 5 КК України).

Список літератури та матеріалів судової практики

Бурчак Ф.Г. Учение о соучастии по советскому уголовному праву / Ф.Г. Бурчак. – К.: Наук. думка, 1969. – 216 с.

Горноста́й А. В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин: моногр. / А. В. Горноста́й. – Х.: Юрайт, 2013. – 232 с.

Зінченко І.О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: моногр. / І.О. Зінченко, В.І. Тютюгін; за заг. ред. В.І. Тютюгіна. – Х.: ФІНН, 2008. – 336 с.

Зінченко І.О. Оди́нчи́ні злочини: поняття, види, кваліфікація: моногр. / І.О. Зінченко, В.І. Тютюгін. – Х.: ФІНН, 2010. – 256 с.

Кузнецов В.В. Теорія кваліфікації злочинів: підруч. / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко; за заг. ред. професорів Є.М. Мойсеева та О.М. Джу́жи, наук. ред. к.ю.н., доц. І.А. Варти́лецька. – 2-е вид., перероб. – К.: КНТ, 2007. – 300 с.

Марі́тчак Т. М. Помилки у кваліфікації злочинів: моногр. / Т. М. Марі́тчак. – К.: Атіка, 2004. – 186 с.

Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм / О. К. Марін. – К.: Атіка, 2003. – 222 с.

Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: моногр. / Н. В. Маслак. – Х.: Право, 2010. – 232 с.

Новицький Г.В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України: наук.-практ. посіб. / Г.В. Новицький. – К.: Вищ. шк., 2011. – 96 с.

Тихий В. П. Стадії вчинення злочину / В. П. Тихий. – Х.: Юрид. ін.-т, 1996.

Ус О.В. Відповідальність за підбурювання до злочину: навч. посіб. / О.В. Ус. – Х.: Право, 2008. – 260 с.

Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: ППВСУ № 7 від 04.06.2010 р. // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 7. – С. 6-10.

Про практику розглядання судами кримінальних справ про злочини вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: ППВСУ № 13 від 23.12.2003 р. // Там же. – 2006. – С. 2-6.

Т е м а 3. Кваліфікація злочинів проти життя (практикум)

П и т а н н я

1. Поняття “вбивство”, його об’єктивні та суб’єктивні ознаки. Види вбивств. Кваліфікація простого умисного вбивства (ч.1 ст. 115 КК України).

2. Кваліфікація умисних вбивств за обтяжуючих обставин (ч.2 ст. 115 КК України).

3. Особливості кваліфікації умисних вбивств за пом’якшуючих обставин (ст. ст. 116-118 КК України).

4. Розмежування умисних вбивств.

5. Кваліфікація вбивств при конкуренції обтяжуючих і пом’якшуючих обставин.

6. Кваліфікація вбивства через необережність (ст. 119 КК України).

7. Розмежування вбивства через необережність із іншими злочинами, наслідком яких є смерть потерпілого.

8. Кваліфікація вбивства при помилці в особі потерпілого та при відхиленні дії (удару).

При вивченні даної теми передусім слід дослідити і визначити сутність поняття “вбивство”, а також з’ясувати його об’єктивні і суб’єктивні ознаки. У ч. 1 ст. 115 КК України вбивство визначається як умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині. Крім того, у ст. 119 КК України передбачено відповідальність за вбивство через необережність. Тому загальне поняття “вбивство” у теорії кримінального права визначається як умисне або необережне протиправне заподіяння смерті іншій людині. Отже, не вважається вбивством самогубство або замах на самогубство. Також необхідно запам’ятати, що не є вбивством правомірні випадки позбавлення життя, наприклад, у стані необхідної оборони чи при затриманні злочинця. Разом із тим згода потерпілого на позбавлення його життя не виключає протиправності діяння і визнання його вбивством.

Об’єктивна сторона вбивства виражається у позбавленні життя іншої людини. Для встановлення наявності закінченого злочину необхідно констатувати факт вчинення особою діяння (дію чи бездіяльність), яке становить собою позбавлення життя іншої людини, і крім того, настання суспільно небезпечного наслідку – смерті цієї людини та причинного зв’язку між діянням і наслідками. При цьому варто звернути увагу, що відсутність наслідку при наявності прямого умислу на позбавлення життя означає, що діяння винного є готуванням чи замахом на вбивство, а це потребує застосування також статей Загальної частини КК України (ст. 14 чи ст. 15). Також важливо знати, якщо винний діяв з умислом на вбивство, тривалість часу, що минув з моменту заподіяння ушкоджень до настання смерті потерпілого, значення для кваліфікації злочину як умисного вбивства не має.

Із суб’єктивної сторони вбивство може бути вчинене з будь-якою формою вини. Кваліфікація вбивства як умисного потребує ретельного дослідження його мотивів і мети. Умисне вбивство може бути вчинене як з прямим, так і непрямым умислом.

Розглядаючи питання про види вбивств, потрібно підкреслити, що за ступенем суспільної небезпечності (тяжкості) умисні вбивства прийнято поділяти на три види: просте вбивство (ч.1 ст. 115); кваліфіковане вбивство, що вчинене за обставин, які обтяжують відповідальність (ч.2 ст. 115 КК України), і привілейовані види вбивства, які вчинюються за обставин, що пом'якшують відповідальність (ст. 116-118 КК України).

При визначенні простого вбивство бажано звернутися до п.20 постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику про злочини проти життя та здоров'я особи” від 07.02.2003 р., де вказані ознаки, що відмежовують його від інших видів умисних вбивств.

Вивчаючи кваліфіковане вбивство, передусім слід розібратися у видах обтяжуючих обставин, вичерпний перелік яких наведено в ч.2 ст. 115 КК України. Для застосування ч.2 ст.115 КК України достатньо встановити наявність хоча б однієї з обтяжуючих (кваліфікуючих) обставини, яка повинна бути чітко сформульована в процесуальних актах з вказівкою відповідного пункту названої статті КК України. Для з'ясування змісту цих обставин слід обов'язково звертатися до вказаної постанови ПВСУ (п.п 5-17).

При цьому, вирішуючи завдання до практичних занять, варто пам'ятати, що у випадках, коли умисне вбивство було вчинене за декількох обставин, які обтяжують відповідальність і які вказані у двох чи більше пунктах ч.2 ст.115 КК України, то при кваліфікації вчиненого треба вказувати всі ці пункти кваліфікованого вбивства. Покарання при цьому однак призначається в межах санкції ч. 2 ст. 115 КК України.

З'ясовуючи ознаки привілейованих видів вбивства, потрібно вивчити п. п. 21, 23, 24 вказаної постанови ППВСУ, у яких, зокрема, зазначаються необхідні обов'язкові ознаки цих злочинів, що повинні ураховуватися при кваліфікації. Слід звернути увагу, що всі види привілейованих вбивств об'єднує те, що вони кваліфікуються тільки за ст. 116, 117 та 118 КК України, навіть якщо при їх вчиненні встановлено наявність обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України (п.8 зазначеної постанови ПВСУ). Тут має місце конкуренція обтя-

жуючих і пом'якшуючих обставин вбивства, перевагу у якій мають останні.

Кваліфікуючи вбивство через необережність (ст.119 КК України), треба знати, що воно може бути вчинене як унаслідок злочинної самовпевненості, так і через злочинну недбалість. При цьому для застосування ст. 119 КК України необхідно встановити наявність необережної вини щодо спричинення злочинного наслідку – смерті людини.

Варто звернути увагу, що вбивство внаслідок злочинної недбалості відрізняється від казусу, тобто випадкового спричинення смерті, коли особа не передбачала і не повинна була чи не могла передбачити спричинення унаслідок своїх дій (бездіяльності) смерті іншої особи. При казусі у вчиненому не має вини, і отже, не може бути складу вбивства. Вбивство через необережність виключає можливість співучасті у цьому злочині. Кожен із винних в такому необережному спричиненні смерті, які діяли як виконавці, повинен відповідати за свої дії окремо і самостійно.

При кваліфікації необережних злочинів проти життя слід пам'ятати, що необережне спричинення смерті може бути ознакою складів злочинів, передбачених іншими розділами Особливої частини КК України, зокрема, злочинів проти безпеки виробництва, безпеки руху та експлуатації транспорту тощо. Однак мова йде не про вбивство з необережності, а про необережне спричинення смерті внаслідок порушення певних правил безпеки. При кваліфікації цих діянь розмежувальною ознакою виступають об'єкт злочину і певний правовий статус суб'єкта злочину, який порушує відповідні правила безпеки.

Окремого і уважного вивчення потребує питання кваліфікації вбивства за наявності помилки в особі потерпілого та ситуації відхилення дії (удару). У цьому випадку слід зрозуміти, що при помилці в особі потерпілого відповідальність має наставати за умисне вбивство, а не за вбивство через необережність, тому що винний усвідомлював, що посягає на життя людини, і передбачав, що внаслідок його дій може настати смерть потерпілого. Отже, цей вид помилки на форму вини суб'єкта не впливає. У випадку відхилення дії (удару) кваліфікація вбив-

ства настає за правилами ідеальної сукупності злочинів: за умисний злочин (залежно від направленості умислу) і за фактично спричинені наслідки з необережною формою вини.

Завдання

1. Кіреєв з метою усунення конкурента з бізнесу вирішив вбити Вайнера. Для цього він найняв Шохіна, який нещодавно повернувся із місць позбавлення волі, відбувши покарання за вбивство із ревнощів. За вбивство Вайнера Кіреєв сплатив Шохіну 10 тис. доларів. Шохін замаскував біля під'їзду будинку, в якому мешкав Вайнер, вибуховий пристрій, а сам сховався неподалік на дитячому майданчику. Коли Вайнер вийшов із під'їзду разом із вагітною дружиною і охоронцем, Шохін, побачивши їх, за допомогою радіопристрою здійснив вибух. Унаслідок вибуху Вайнера і його дружину було вбито, а охоронцю Стогову були спричинені тяжкі тілесні ушкодження.

Варіант: в цій же ситуації замість використання вибухівки Шохін стріляв у Вайнера із пістолета. Унаслідок пострілу було вбито вагітну дружину Вайнера. Більше ніхто не постраждав.

Якою буде кваліфікація вчиненого?

2. Вашук постійно сперечався зі своїми сусідами Іваном та Марією Горобчуками через розмежування земельної ділянки, яке він вважав неправильним. Горобчуки звернулися до суду з позовом, щоб остаточно врегулювати спір. Розізлившись на Горобчуків і не бажаючи судового розгляду справи, Вашук вирішив їх вбити. Із цієї метою він взяв рушницю і прийшов до будинку Горобчуків, однак дома виявилася тільки Марія. Вашук вистрелив в неї з рушниці і вбив.

За якою статтею буде кваліфікуватися злочин?

Варіант: якою буде кваліфікація вчиненого, якщо Горобчуки обидва буди вдома, і внаслідок пострілу Вашука Марію було вбито, а Івану спричинені тяжкі тілесні ушкодження?

3. Пожарський у робочий час на території цеху розпивав спиртні напої, а також тривалий час був відсутній на робо-

чому місці. Майстер Модіна усунула його від роботи, попередивши, що про порушення трудової дисципліни доповідь начальника цеха, і Пожарському винесуть догану та позбавлять щоквартальної премії. Розлютившись на принциповість Модіної і не бажаючи позбавитися премії, Пожарський вирішив її вбити. Підстерігши Модіну на темній вулиці, Пожарський гайковим ключем наніс їй численні удари по голові, обличчю, а коли Модіна впала, продовжував бити в різні частини тіла. Від отриманих травм Модіна померла. Експертиза встановила, що їй було нанесено більше двадцяти ударів, унаслідок яких були спричинені черепно-мозкова травма, одинадцять переломів кісток, вибито око.

Варіант: Пожарський вчинив крадіжку майна на підприємстві, де працював. Про факт крадіжки дізналася майстер Модіна і пообіцяла його викрити. Не бажаючи викриття, Пожарський вбив Модіну, потім розчленував її труп і вивіз його за межі міста, де закопав в лісі.

За якою статтею буде кваліфіковане діяння Пожарського? Відповідь обґрунтуйте.

4. Данькевич одночасно зустрічалася із Нікітчуком та Артищуком. Останній, дізнавшись про це, вирішив вбити Нікітчука. Для цього Артищук передав заряджену бойовим патроном мисливську рушницю своєму товаришеві Бойку і, запевнивши його, що рушниця заряджена холостими патронами, попросив вистрелити у Нікітчука з метою залякування. На питання Бойка, чому він сам не хоче налякати Нікітчука, Артищук відповів, що у нього болить рука. Бойко, виконуючи прохання Артищука, з близької відстані вистрелив у Нікітчука і вбив його.

Кваліфікуйте дії Артищука і Бойка.

5. Драган, вважаючи що 10-річний Туркало підглядає у жіночє відділення лазні, схопив його за голову і з великою силою повернув її, зламавши при цьому шийний відділ хребця і пошкодивши спинний мозок, від чого хлопець помер на місці. Драгана засудили за умисне вбивство Туркала за ч. 1 ст.115 КК України.

В апеляції захисник порушив питання про перекваліфікацію дій Драгана з ч.1 ст. 115 КК України на ст. 119 КК України, з тих мотивів, що засуджений не мав умислу заподіювати потерпілому смерть, а тому повинен нести відповідальність за необережне вбивство.

Апеляційний суд перекваліфікував дії Драгана з ч.1 ст.115 на ч.2 ст.121 КК України, вважаючи, що він винен в умисному заподіянні Туркалу тяжкого тілесного ушкодження, що з необережності спричинило смерть потерпілому. Своє рішення суд аргументував тим, що повертаючи з великою силою голову 10-річного хлопця, засуджений свідомо припускав заподіяння йому тяжкого тілесного ушкодження, а що стосується смерті потерпілого, то її настання він не передбачав, хоча повинен був і міг передбачити.

Чи правильно вирішив справу апеляційний суд ?

6. До Силіна, що стояв на автобусній зупинці, підійшов п'яний Фіцак і попросив його подзвонити по мобільному телефону. Силін погодився і набрав декілька разів названий Фіцаком номер, але абонент не відповдав. Коли Силін сказав, що більше дзвонити не буде, оскільки прибув автобус, Фіцак схопив його за одяг і став утримувати і ображати, після чого, двічі вдаривши Силіна по обличчю, відпустив його. У відповідь на таку поведінку Фіцака Силін вдарив його затисненими у руці ключами разом із брелоком-ножем у шию. Від пошкодження яремної вени і трахеї Фіцак миттєво помер.

Вирішіть справу (свої висновки обґрунтуйте).

Список літератури та матеріалів судової практики

Агафонов А.В. Уголовная ответственность за убийство / А.В. Агафонов. – М.: Юрлитинформ, 2011.

Баулін Ю.В. Захист кримінальним законом права людини на життя / Ю.В. Баулін // Актуальні пробл. формування правової держави в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 ч. – Ч.2. – Х.: НЮАУ, 2000. – 121-124.

Борисов В.И. Преступления против жизни и здоровья:

вопросы квалификации / В.И. Борисов, В.Н. Куц. – Х.: Консум, 1995.

Бородин С.В. Преступления против жизни / С.В. Бородин. – СПб.: Юридцентрпрес, 2003.

Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів проти особи та її власності / М.Й. Коржанський. – К.: Юрінком, 1996.

Пилипчук П.П. Питання кваліфікації умисних вбивств за обтяжуючих обставин / П.П. Пилипчук // Держава і право; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – Вип. 15. – С. 372-380.

Сташис В.В. Особа під охороною кримінального закону / В.В. Сташис, М.І. Бажанов. – Х.: Право, 1996.

Про судову практику про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 р. // 36. постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973-2011). – Х.: Право, 2011. – С. 177-187.

Практика судів України з кримінальних справ 2008-2011 / за ред. В.Я. Тація. – Х.: Одісей, 2011.

Тема 4. Кваліфікація злочинів проти здоров'я особи (практикум)

Питання

1. Поняття, загальна характеристика та види злочинів проти здоров'я. Поняття “тілесне ушкодження”, його ознаки та види.

2. Поняття та ознаки тяжкого тілесного ушкодження, його види. Критерії визнання тілесного ушкодження тяжким. Кваліфікуючі ознаки тяжкого тілесного ушкодження. Відмежування тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого, від умисного та необережного вбивства.

3. Особливості кваліфікації тяжких тілесних ушкоджень за обставин, що пом'якшують відповідальність.

4. Кваліфікація тілесних ушкоджень середньої тяжкості та легких тілесних ушкоджень.

5. Побой та мордування. Каткування. Відмежування від тілесних ушкоджень та інших злочинів проти життя і здоров'я особи.

6. Співвідношення понять “тілесні ушкодження”, “побой, мордування” та “катування” із поняттям “фізичне насильство”.

При вивченні даної теми необхідно звернути увагу на те, що до злочинів проти здоров'я належать різного ступеня тяжкості тілесні ушкодження: тяжке, середньої тяжкості, легке (статті 121-125, 128 КК України), побой та мордування (ст. 126 КК України), катування (ст. 127 КК України), а також інші злочини, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини (ст.ст. 134-137 КК України). Однак предметом даного практикуму є саме тілесні ушкодження.

При підготовці до практичних занять з даної теми перш за все слід з'ясувати зміст поняття “тілесні ушкодження”, які є основною групою злочинів проти здоров'я, а також проаналізувати їх об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Тілесне ушкодження – це протиправне умисне або необережне заподіяння шкоди здоров'ю іншої людини, що полягає в порушенні анатомічної цілісності або фізичної функції органів і тканин тіла людини. Отже, заподіяння шкоди власному здоров'ю за загальним правилом не є злочином. Виключення становлять випадки, коли заподіяння шкоди власному здоров'ю є способом вчинення іншого злочину. Крім того, не вважаються злочином проти здоров'я людини випадки правомірного заподіяння їй шкоди, наприклад, у стані необхідної оборони без перевищення її меж (ч. 1 ст. 36 КК України), уявної оборони за умов, вказаних в ч. 2 ст. 37 КК України, у стані крайньої необхідності без перевищення її меж (ч. 1 ст. 39 КК України) тощо. Разом із тим згода потерпілого на заподіяння йому тілесних ушкоджень не усуває відповідальності особи, яка їх заподіяла, якщо згоду було дано для досягнення суспільно небезпечних і тим більше злочинних цілей.

Розглядаючи питання про види тілесних ушкоджень, потрібно вказати, що КК України розрізняє тілесні ушкодження трьох видів залежно від ступеня тяжкості: тяжкі, середньої тяжкості та легкі, які в свою чергу поділяються на два види – з ко-

роточасним розладом здоров'я або незначною втратою працездатності та за відсутності цих ознак. Ознаки вказаних видів тілесних ушкоджень встановлюються Правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень (далі – Правила), затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я України 17.01.1995 р.

Підкреслюємо, що проведення експертизи за цими справами є обов'язковим. Правила передбачають, що судово-медичне визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень проводиться згідно з Кримінальним і Кримінальним процесуальним кодексами України та названими Правилами.

Слід звернути увагу, що віднесення тілесних ушкоджень до категорії тяжких здійснюється законодавцем із використанням трьох критеріїв: 1) патолого-анатомічного (медичного), який є головним. Береться до уваги міра прояву та характер негативних змін в організмі потерпілого, а саме: наявність чи відсутність небезпеки для його життя, розлад здоров'я, що може мати постійний або тимчасовий характер (п.п. 2.1.1 – 2.1.5, 2.1.7 – 2.1.8); 2) економічного (додаткового), що характеризує ступінь втрати потерпілим загальної або спеціальної працездатності (п. 2.1.6); 3) естетичного (додаткового), пов'язаного із наявністю чи відсутністю знівечення обличчя потерпілого (п. 2.1.8). Вони враховуються лише при вирішенні питання про наявність (або відсутність) тяжкого тілесного ушкодження.

Необхідно розуміти, що залежно від форми вини тілесні ушкодження поділяються на умисні та необережні. Якщо умисел винного був спрямований на заподіяння невизначеної шкоди здоров'ю, відповідальність настає за фактично заподіяне тілесне ушкодження. Фактичне заподіяння більш легкого тілесного ушкодження ніж те, на яке був спрямований умисел винного, тягне відповідальність за замах на заподіяння тілесного ушкодження, яке винний бажав спричинити.

Крім того, окремо треба виділити тілесні ушкодження, вчинені за обставин, що пом'якшують відповідальність (ст.ст. 123, 124 КК України), але це стосується тільки тяжких тілесних ушкоджень, бо заподіяння середньої тяжкості або легких тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання, у разі

перевищення меж необхідної оборони або при перевищенні заходів, необхідних для затримання злочинця, не є злочином.

Важливо зазначити, що при кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи нерідко виникають проблеми при відмежуванні тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, від умисного чи необережного вбивства. Це питання через свою суперечливість і неоднозначність спеціально роз'яснено у п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2 “Про судову практику в справах проти життя та здоров'я особи”, де вказано: “суди повинні ретельно досліджувати докази, що мають значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу винного. Питання про умисел необхідно вирішувати виходячи із всіх обставин вчиненого діяння... Визначальним при цьому є суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій... Якщо винний діяв з умислом на вбивство, тривалість часу, що минув з моменту заподіяння ушкоджень до настання смерті потерпілого, для кваліфікації злочину як умисного вбивства значення не має”.

Треба запам'ятати, що питання про наявність чи відсутність у винного умислу на вбивство слід вирішувати на підставі ретельного аналізу всіх обставин справи у сукупності. Не є припустимим висновок, який зроблено, ґрунтуючись тільки на одній із розглянутих ознак вчиненого діяння.

Також підкреслюємо, що у випадках, коли заподіяння шкоди здоров'ю є способом посягання на інші суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, відповідальність настає за іншими статтями КК України. Так, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження при вчиненні розбою тягне відповідальність за ч. 4 ст. 187 КК України.

Окремої уваги потребує вивчення питання про співвідношення понять “тілесні ушкодження”, “побої, мордування”, “катування” із поняттям “фізичне насильство”. Слід враховувати, що тілесні ушкодження становлять зміст фізичного насильства, яке поділяється на фізичне насильство, небезпечне для життя та здоров'я особи, та насильство, яке не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого. Детальніше про це див. Розділ “Кваліфікація злочинів проти власності”.

Завдання

7. Титов із своїм приятелем Чухилем розпивали спиртні напої у будинку останнього. Через деякий час між ними виникла сварка, Чухиль запропонував Титову залишити його помешкання. Титов обурився на це та, схопивши кухонний ніж, вдарив Чухиля в область грудної клітини. У лікарні з'ясувалося, що лезо ножа проникло у плевральну порожнину, але не пошкодило внутрішніх органів. Через чотири дні Чухиля виписали з лікарні, а ще через шість днів він закінчив амбулаторне лікування і вийшов на роботу.

Ознайомившись з Правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, з'ясуйте, якого ступеня тяжкості тілесні ушкодження були заподіяні Чухилю? Якими критеріями слід керуватися при визначенні тілесного ушкодження тяжким?

Варіант 1. Чи змінилася б кваліфікація дій Титова, якби Чухиля виписали із лікарні через 21 день?

8. Савоткін посварився зі своєю тещою і умисно вдарив її рукою в обличчя. Теща впала і вдарилася головою об газову плиту. Це спричинило тяжке тілесне ушкодження, від якого вона того ж дня померла. Савоткіна засуджено за умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

Адвокат Савоткіна подав апеляцію, стверджуючи, що його підзахисний не мав умислу ні на вбивство тещі, ні на нанесення їй тяжкого тілесного ушкодження, про що, на його думку, свідчить висновок судово-медичної експертизи, в якому зазначено, що сам удар безпосередньо заподіяв ушкодження, які (якщо теща залишилася б жива) належали б до легких тілесних ушкоджень без розладу здоров'я.

Ознайомившись зі ст.ст. 119, 121 та 125 КК України, з'ясуйте, як має бути вирішена справа апеляційною інстанцією. Проведіть відмежування тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого, від умисного та необережного вбивства.

9. Працівник воєнізованої охорони Губенко, перебуваючи на роботі у стані сп'яніння, вдарив із ревнощів свою коханку Холодову і погрожував їй вбивством. Коли Холодова пішла додому, Губенко залишив пост і прийшов до неї на квартиру, де знову погрожував їй вбивством. Холодова заховалася в кімнаті своїх сусідів по квартирі Рахманових. Губенко почав вимагати, щоб вона вийшла звідти, а потім вистрілив з пістолета у двері кімнати Рахманових. Куля, пошкодивши двері та меблі, пройшла через усю кімнату на рівні тіла людини, нікого не зачепивши.

Вирішіть питання про відповідальність Губенка.

Варіант 1. Куля потрапила в плече Інни Рахманової, спричинивши середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Варіант 2. Пострілом було вбито сусіда Рахманова.

10. Грищенко був викрадений Чубенком та Хлиповкою з метою отримання від його родичів значної грошової суми. Проте з'ясувалося, що члени родини потерпілого не обізнані, де приховані гроші, а також їм невідомий номер банківського рахунку останнього. Із метою отримання цієї інформації, Чубенко та Хлиповка впродовж тижня, доки їх не було затримано працівниками правоохоронних органів, неодноразово наносили потерпілому побої, вводили металеві голки під нігті, торкалися нагрітою праскою до тіла Грищенка, заподіюючи йому сильний фізичний біль ті фізичні та моральні страждання. Крім того, слідством було встановлено, що протягом цього часу потерпілого тримали в підвалі гаражу у шкідливих для здоров'я умовах, позбавляючи тепла та їжі.

Вирішіть питання про відповідальність Чубенка та Хлиповки.

11. Умніков у стані сильного сп'яніння чіплявся у ресторані до незнайомих людей, нецензурно лайвся та погрожував їм. Коли до ресторану зайшов Дворніков і зробив йому зауваження, Умніков вдарив Дворнікова кулаком по голові, при цьому підставив йому ногу. Дворніков втратив рівновагу і впав. Падаючи, потерпілий вдарився головою об сходи, дістав тяжку травму голови і невдовзі помер.

Умнікова засуджено за хуліганство, що супроводжувалося особливою зухвалістю, та умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого. Адвокат подав апеляцію, вважаючи кваліфікацію другого злочину помилковою й наполягаючи на тому, що з боку Умнікова мало місце вбивство через необережність.

Ознайомтеся зі статтями 119, 121 та 296 КК України. Чи підлягає скарга задоволенню?

12. Курман та Маргуліс під час бійки з Рибальченком спричинили останньому численні тілесні ушкодження голови, обличчя. Внаслідок отриманих поранень він через два тижні помер.

Вирішіть питання про відповідальність Курмана та Маргуліса.

Список літератури та матеріалів судової практики

Болдарь Г.Э. Проблемні питання відмежування катування від інших злочинів проти життя та здоров'я особи / Г.Є. Болдарь, Ю.О. Старук // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2009. – Спец. вип. № 1: “Захист прав людини в контексті сучасного громадянського суспільства”. – С. 58-64.

Борисов В.И. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации / В.И. Борисов, В.Н. Куц. – Х.: Консум, 1995.

Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: Матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 22-23 квіт. 2004 р.) / редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. – К.-Х.: Юрінком Інтер, 2004. – 260 с.

Остапенко Л.А. Відмежування умисного вбивства від завідомого залишення без допомоги матір'ю своєї новонародженої дитини / Л.А. Остапенко // Підприємництво, госп-во і право. – 2003. – № 1. – С. 113-117.

Сташис В.В. Особа під охороною кримінального закону / В.В. Сташис, М.І. Бажанов. – Х.: Право, 1996.

Про судову практику про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 р. // Зб. постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973-2011). – Х.: Право, 2011. – С. 177-187.

Практика судів України з кримінальних справ 2008-2011 / за ред. В.Я. Тація. – Х.: Одісей, 2011.

Тема 5. Кваліфікація злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (практикум)

Питання

1. Поняття, ознаки та види злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.
2. Кваліфікація зґвалтування.
3. Кваліфікація насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом.
4. Кваліфікація примушування до вступу у статевий зв'язок.
5. Кваліфікація статевих зносин із особою, яка не досягла статевої зрілості.
6. Кваліфікація розбещення неповнолітніх.

При підготовці до практичних занять з теми студентам необхідно звернути увагу перш за все на поняття “злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи”, з'ясувати загальні об'єктивні і суб'єктивні ознаки, властиві цим злочинам. При цьому слід проаналізувати елементи та ознаки складів злочинів, передбачених ст. 152-156 КК України, ознайомитися із запропонованими для вивчення джерелами додаткової літератури та судової практики. Необхідно звернути особливу увагу на ті питання кваліфікації злочинів проти статевої свободи та недоторканості, що пов'язані зі встановленням повторності, сукупності та подолання конкуренції злочинів, від-

межування злочинів один від одного. При вивченні теми слід обов'язково використати матеріали судової практики, зокрема, рекомендації Пленуму Верховного Суду України, викладені в постанові № 5 від 30.05.2008 р. “Про судову практику про злочини проти статевої свободи та недоторканості особи”.

Необхідно усвідомити особливості об'єктивної сторони згвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Діяння при згвалтуванні виражається саме у статевих зносинах, природному статевому акті між особами протилежної статі. Діяння, передбачене ст. 153 КК України, проявляється в інших формах статевих зносин. Перелік способів (фізичне насильство, погроза його застосування, використання безпорадного стану потерпілої особи) вчинення згвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Саме тому домагання вступу у статевий зв'язок без застосування вказаних способів, наприклад, шляхом використання обману чи зловживання довірою, не утворює складу цього злочину.

Слід окремо зупинитися на особливостях кваліфікації згвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинених із застосуванням фізичного насильства (залежно від ступеня його небезпечності), зазначених у постанові Пленуму Верховного Суду України рекомендаціях щодо вирішення питання про встановлення сукупності злочинів у випадку заподіяння потерпілій особі середньої тяжкості тілесних ушкоджень при вчиненні цих злочинів. Звертаємо також увагу на те, що застосування насильства, яке було небезпечним для життя в момент заподіяння, визнаного тяжким тілесним ушкодженням лише за ознакою небезпечності для життя на момент його заподіяння (наприклад, здавлення ший руками, внаслідок чого потерпіла особа втрачала свідомість), охоплюється саме ч. 1 ст. 152 або ч. 1 ст.153 КК України, оскільки не може вважатися таким, що спричинило особливо тяжкі наслідки при вчиненні злочину, і, залежно від ознак фактично вчиненого діяння, за правилами сукупності повинно кваліфікуватися ще й за ч.1 або ч. 2 ст.121 КК України.

Підкреслюємо, що погроза застосування фізичного насильства як спосіб вчинення зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом застосовується для того, щоб зламати опір потерпілої особи. Отже, погроза повинна сприйматись як реальна, у потерпілої особи має скластися враження, що ця погроза буде негайно реалізована в разі невиконання вимог винного. Слід звернути увагу на те, що адресатом погрози можуть бути, крім потерпілої особи, ще й близькі, доля яких їй не байдужа.

Студентам необхідно зосередити увагу на понятті “безпорадний стан”, виокремленні його видів, а також на особливостях кваліфікації дій винної особи в разі доведення потерпілого до такого стану шляхом застосування винною особою (введення в його організм у різні способи) сильнодіючих, наркотичних або інших речовин.

Доцільно також проаналізувати кваліфікуючі ознаки обох складів злочинів. Підкреслимо, що згідно з рекомендаціями Пленуму Верховного Суду України відповідальність за зґвалтування неповнолітньої особи (ч.3 ст.152 КК України) та за задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо неповнолітньої особи (ч.2 ст.153 КК України), настає лише за умови, що винна особа усвідомлювала (достовірно знала чи припускала), а також коли вона повинна була і могла усвідомлювати, що потерпіла особа є неповнолітньою. Слід зазначити, що так само вирішується питання і щодо змісту суб’єктивної сторони складу злочину при кваліфікації дій винної особи, яка вчинила злочин щодо малолітньої особи.

Зауважимо, що при зґвалтуванні безпосереднім виконавцем статевого акту завжди є особа протилежної з потерпілою особою статі. Однак, враховуючи те, що об’єктивна сторона складу злочину є складною, співвиконавцем може бути особа однієї з потерпілою особою статі, за умови, що вона застосовує фізичне насильство, висловлює погрозу його застосування з метою подолання чи попередження опору або виконує дії для доведення потерпілої особи до безпорадного стану.

Зазначимо, що за ч. 3 ст. 152 та ч. 2 ст. 153 КК України, які передбачають відповідальність за вчинення злочину групою

осіб, кваліфікуються дії лише співвиконавців злочину, при чому наявність попередньої змови між співучасниками для кваліфікації не має значення.

У зв'язку з тим, що поняття “особливо тяжкі наслідки зґвалтування” або “насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом” є оціночним, рекомендуємо для з'ясування їх змісту і обсягу звернутися до рекомендованих для вивчення джерел.

Необхідно розуміти, що для кваліфікації названих умисних злочинів велике значення має саме спрямованість умислу. Його спрямованість потрібно враховувати при відмежуванні цих злочинів один від одного, від суміжних складів, при вирішення питання про наявність сукупності злочинів тощо. Зокрема, з'ясування спрямованості умислу має велике значення при кваліфікації дій винного, вчинених за помилкового уявлення про вік неповнолітньої або малолітньої потерпілої особи.

Вирішення проблем кваліфікації примушування до вступу у статевий зв'язок (ст. 154 КК України) тісно пов'язане з вирішенням питань про визначення змісту і обсягу таких понять, як “примушування”, “статевий зв'язок”, з'ясування ознак матеріальної або службової залежності, відмежування способів примушування до вступу у статевий зв'язок від фізичного насильства, погрози його застосування та використання безпорадного стану потерпілої особи при зґвалтуванні чи насильницькому задоволенні статевої пристрасті неприродним способом. Слід приділити увагу питанням кваліфікації дій винного у випадку застосування фізичного або психічного насильства, вчинених після примушення до вступу у статевий зв'язок, наприклад, з мотивів помсти, приховування вчиненого раніше, та встановлення сукупності злочинів у цьому випадку.

Розглядаючи четверте питання, студентам необхідно проаналізувати склад злочину, передбаченого ст.155 КК України. Підкреслимо, що потерпілими від цього злочину є підлітки, які не досягли статевої зрілості, тобто такого фізіологічного стану організму, який характеризується нездатністю до повного виконання статевих функцій. Слід додати, особи як жіночої, так і чоловічої статі вважаються такими, що не досягли статевої

зрілості, у віці до 14 років. Встановлення статевої зрілості щодо осіб віком з 14 до 18 років вирішується на підставі висновку судово-медичної експертизи, призначення якої є обов'язковим.

Також треба звернути увагу на те, що з об'єктивної сторони цей склад злочину характеризується добровільними статевиими зносинами, що здійснюються без застосування фізичного насильства, погрози застосування такого насильства або використання безпорадного стану потерпілої особи. Якщо потерпіла особа внаслідок свого розумового відставання або малолітнього віку не могла розуміти характеру та значення здійснених із нею дій, вчинене слід кваліфікувати за відповідними частинами ст.152 чи ст.153 КК України як вчинене з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

Звертаємо увагу, що за змістом суб'єктивної сторони добровільні статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, утворюють склад злочину, передбаченого ст. 155 КК України, лише в разі, якщо винна особа усвідомлювала (достовірно знала або припускала), що потерпіла особа не досягла статевої зрілості, а так само, коли вона повинна була і могла це усвідомлювати.

Питання кваліфікації розбещення неповнолітніх (ст.156 КК України) потребують належного встановлення ознак потерпілої особи, визначення змісту і обсягу поняття “розбещення”. Як ознака об'єктивної сторони складу цього злочину дії повинні мати сексуальний характер, тобто бути спрямованими на задоволення винною особою статевої пристрасті або на збудження в неповнолітньої особи статевого інстинкту. Необхідно знати, що розпусні дії щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, можуть відбуватися як за її згодою, так і із застосуванням до неї фізичної сили з метою примушення її до вчинення певних дій сексуального характеру. Якщо розпусним діям передували або вони супроводжувалися нанесенням побоїв чи мордуванням, тілесними ушкодженнями або погрозою вбивством, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 156 і ст. 125, 126, 121, 122 чи 129 КК України.

Встановлення ознак суб'єктивної сторони складу злочину вимагає з'ясування змісту і спрямованості умислу винної

особи. Підкреслюємо, що вирішення саме цих питань має першочергове значення як для правильної кваліфікації за ст. 156 КК України, так для вирішення питань про встановлення сукупності цього злочину із злочинами, передбаченими статтями 152, 153, 155 КК України в кожному конкретному випадку та відмежування від них. Зокрема, розпусні дії вчинені безпосередньо перед звалтуванням, чи насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом або статевими зносинами з особою, яка не досягла статевої зрілості, з урахуванням спрямованості умислу винної особи повністю охоплюються диспозиціями відповідних частин ст. 152 або ст. 153, чи ст. 155 КК України і додаткової кваліфікації за ст. 156 не потребують.

Завдання

13. Мартіросян та Конопльов у кафе познайомилися з Лях. У подальшому Мартіросян та Конопльов силою затягли її в будинок, що належав Мартіросяну. Конопльов вдарив дівчину кулаком в обличчя та стиснув її шию, від чого потерпіла втратила свідомість, а Мартіросян здійснив статевий акт з неприємною дівчиною. Після того, як Лях опритомніла, вона почала активно чинити опір. Мартіросян і Конопльов нанесли їй численні удари руками і ногами по голові і тулубу, заподіявши середньої тяжкості тілесні ушкодження. Зламавши опір потерпілої, чоловіки здійснили з нею декілька статевих актів у природний спосіб, а Мартіросян задовольнив статеву пристрасть з потерпілою в неприродний спосіб. Із метою уникнення відповідальності Конопльов ввів в організм потерпілої велику дозу психотропного засобу, після чого неприємну Лях вивезли до лісу та покинули.

Як слід кваліфікувати дії Конопльова та Мартіросяна?

14. Суханов познайомився з Потаповою у парку відпочинку під час святкування Дня міста та запропонував проводити її додому. Під час прогулянки парком, скориставшись відносною безлюдністю місцевості, Суханов під загрозою застосування мисливського ножа, примусив Потапову до статевого акту у природній формі. Після цього змусив потерпілу задоволь-

нити його статеву пристрасть у неприродний спосіб.

Через тиждень Суханов випадково побачив потерпілу в той час, коли вона вранці виходила з дому. Протягом тижня Суханов телефонував дівчині та вимагав продовження стосунків, висловлюючи погрози спалити будинок, застосувати фізичне насильство до її батьків, якщо вона відмовиться від зустрічі. Потапова не витримала та після чергового дзвінка покінчила життя самогубством.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Суханова.

15. Івашова запросила до себе в гості не знайомих між собою Миронова та Зайцеву для святкування Нового року. Через деякий час, пославшись на відсутність солі вдома, Івашова вийшла з квартири, залишивши Миронова та Зайцеву наодинці. Skorиставшись цим, Миронов почав хапати Зайцеву за руки, інші частини тіла, намагався повалити її на підлогу. Усвідомлюючи, що згвалтування не уникнути, Зайцева відкрила вікно і виплигнула з 10 поверху. Судово-медичною експертизою було встановлено, що смерть потерпілої настала від удару об землю.

Слідством було встановлено, що Івашова діяла за домовленістю з Мироновим і раніше двічі таким же чином сприяла йому у вчиненні згвалтувань.

Кваліфікуйте дії Івашової та Миронова.

16. Під час вживання алкогольних напоїв у приміщенні дачного будинку у Коваленка виник умисел на згвалтування Шаповалової, яка прийшла до нього в гості разом зі своїм чоловіком. Коваленко покликав Шаповалова з приміщення дачного будинку на вулицю, де наніс йому сильний удар сокирою по голові, заподіявши смерть Шаповалову. Після цього Коваленко повернувся в дачний будинок, повалив Шаповалову на ліжко, наносив потерпілій численні удари руками, ногами та молотком в область голови, у результаті чого їй було спричинено середньої тяжкості тілесне ушкодження. Зв'язавши потерпілу, Коваленко декілька разів здійснив насильницькі статеві зносини, а також задовольнив статеву пристрасть неприродним способом. Щоб потерпіла не втекла, Коваленко примусив її випити пляш-

ку горілки і зв'язану замкнув у будинку.

Приховавши сліди вбивства, через три години Коваленко повернувся до будинку, а оскільки потерпіла була зв'язана та знесилена, знову згвалтував її та задовольнив статеву пристрасть неприродним способом. Після цього пригрозивши, що якщо вона комусь розкаже про вчинене, то він уб'є її та її батьків, відпустив Шаповалову.

Кваліфікуйте дії Коваленка.

17. Приблизно о 00 год. 40 хв. Кудрін, перебуваючи в нічному клубі, познайомився з неповнолітньою Малихіною. Кудрін, маючи намір вчинити злочин проти статевої свободи, виманив Малихіну на безлюдне подвір'я, де, висловиши вимоги безвідмовно підкорятися йому, “якщо вона і далі бажає бачити зорі”, задовольнив статеву пристрасть у неприродний спосіб. Після цього Кудрін залякав Малихіну тим, що в разі повідомлення правоохоронним органам про вчинені стосовно неї злочинні дії вона буде позбавлена життя. На підкріплення висловлених погроз він наніс Малихіній удар кулаком в обличчя, заподіявши легке тілесне ушкодження.

Кваліфікуйте дії Кудріна.

18. Під час здійснення ревізії державного лікарського закладу відомчим контролером Міністерства охорони здоров'я України Пашковим було виявлено численні порушення чинного законодавства в галузі забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя населення. Заради приховання виявлених порушень та складання позитивного висновку за результатами перевірки, погрожуючи можливим звільненням за результатами перевірки, Пашков запропонував головному лікарю Піскловій вступити з ним у статеві зносини неприродним способом. Із метою збереження за собою обійманої посади Пісклова погодилася, але Пашков поглузувавши над нею, відмовився приховувати виявлені порушення.

Обґрунтуйте наявність чи відсутність у діях Пашкова ознак злочину, передбаченого ст. 154 КК України.

19. Директор ТОВ “Чегет” Салівон під час проведення конкурсу на заміщення високооплачуваної вакантної посади адміністратора в готельному комплексі пропонував здобувачкам вступити з ним у статеві стосунки, що визначав як обов’язкову умову прийняття на роботу.

Обґрунтуйте наявність чи відсутність у діях Салівона ознак злочину, передбаченого ст. 154 КК.

20. Васильєв протягом року знайомився з підлітками у віці від 13 до 16 років із малозабезпечених родин, неодноразово запрошував їх до себе, де пригощав спиртними напоями, годував. При цьому Васильєв вів із ними відверті бесіди на сексуальні теми, демонстрував зображення та відеофільми порнографічного характеру. Під час та після перегляду відеофільмів вступав у статеві зносини природним та неприродним способом із підлітками за згодою з ними, неодноразово заохочував їх до статевих зносин між собою. За здійснення статевих зносин Васильєв передавав підліткам грошову винагороду та продукти харчування.

Кваліфікуйте дії Васильєва.

Список літератури та матеріалів судової практики

Борисов В.І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та недоторканості (лекції 6 та 7) / В.І. Борисов. – Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2008. – 32 с.

Борисов В. Кримінально-правова характеристика конститутивних ознак згвалтування / В. Борисов // Підприємництво, госп-во і право. – 2009. – № 3. – С.123-127.

Брич Л.П. Розмежування згвалтування із суміжними складами злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості / Л.П. Брич // Життя і право. – 2004. – № 4. – С. 69-78.

Дорош Л.В. Якість кримінального закону: проблеми визначення поняття “стан статевої зрілості” / Л.В. Дорош // Питання боротьби зі злочинністю. – Вип. 17. – Х.: Кроссруд, 2009. – С. 78-91.

Коняхин В. Развратные действия / В. Коняхин // Законность. – 2008. – (№ 1). – С. 41-43.

Крючкова О. Задоволення статевої пристрасті неприродним способом / О. Крючкова // Вісн. прокуратури. – 2003. – № 10. – С. 37-40.

Мачужак Я.В. Відповідальність за статеві злочини та інші сексуальні зловживання щодо малолітніх і неповнолітніх / Я.В. Мачужак // Вісн. Верхов. Суду України. – 1997. – № 3. – С. 52-60.

Сташис В.В. Преступления против личности в УК УССР и судебной практике / В.В. Сташис, М.И. Бажанов. – К.: Вища шк., 1981. – С. 213.

Швець Ю.С. Проблеми кваліфікації умисних убивств, поєднаних із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом / Ю.С. Швець // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – К., 2006. – Вип. 32. – С. 433-439.

Про судову практику в справах проти життя та здоров'я особи: постанова № 2 Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. // Вісн. Верхов. Суду України. – № 1. – 2003.

Про судову практику про злочини проти статевої свободи та недоторкості особи: постанова № 5 Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. // Там же. – № 7. – 2008.

Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова № 7 Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. // Там же. – № 7. – 2010.

Верховний Суд України. Узагальнення судової практики ВСУ по кримінальних справах. Судова практика у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторкості особи//www.scourt.gov.ua/

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторкості особи (Рішення у кримінальних справах) // Кримінальне судочинство: Судова практика у кримінальних справах. – 2007. – № 2. – С. 24-25.

Тема 6. Кваліфікація злочинів проти власності (практикум)

Питання

1. Об'єкт і предмет злочинів проти власності: основні риси та ознаки.

2. Розмежування злочинів проти власності і злочинів проти довкілля, громадської безпеки, злочинів у сфері господарської діяльності та охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, залежно від об'єкта і предмета злочину.

3. Система злочинів проти власності. Підстави поділу їх на групи.

4. Загальні питання кваліфікації корисливих злочинів проти власності, пов'язаних із протиправним обертанням чужого майна на користь винного чи інших осіб: поняття, ознаки, види злочинів, відмежування від адміністративних правопорушень.

5. Кваліфікація злочинного обертання чужого майна на свою або інших осіб користь, не пов'язаного з насильством: крадіжка, ненасильницький грабіж; шахрайство; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Розмежування цих злочинів.

6. Кваліфікація злочинного обертання чужого майна на свою або інших осіб користь, пов'язаного з насильством: насильницький грабіж; розбій; вимагання. Розмежування цих злочинів.

7. Кваліфікація корисливих злочинів проти власності, не пов'язаних з обертанням особою чужого майна на свою або інших осіб користь, та їх розмежування зі злочинами, пов'язаними з протиправним обертанням особою чужого майна на свою чи інших осіб користь.

8. Кваліфікація некорисливих злочинів проти власності.

Вивчення теми *“Кваліфікація злочинів проти власності”* слід почати з аналізу загальної характеристики злочинів даної групи, їх родового, безпосереднього об'єктів та предмета цих

злочинів; проведенню відмежування вказаних злочинів за ознаками об'єкта та предмета від суміжних злочинів проти: довілля та громадської безпеки; виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, а також злочинів у сфері господарської діяльності. Необхідно уявити критерії поділу злочинів проти власності на окремі групи (корисливі злочини проти власності, пов'язані з обертанням чужого майна на користь винного чи інших осіб; корисливі злочини проти власності, не пов'язані з обертанням чужого майна на користь винного або інших осіб; некорисливі злочини проти власності) та значення даного поділу для кваліфікації.

Слід звернути увагу на вивчення загальних ознак злочинів проти власності, що характеризують об'єктивну сторону, суб'єктивну сторону та суб'єкта цих злочинів. Необхідно мати на увазі, що до обов'язкових ознак злочинів даної групи належить предмет злочину. Рекомендуємо окремо зосередитися на визначенні ознак предмета цих злочинів (фізична, економічна, соціальна та юридична ознаки поділу цих предметів злочинів на види: чуже майно, право на майно та дії майнового характеру). Також важливо звернути увагу на кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, які притаманні цим злочинам і є загальними для них. Необхідно розуміти значення розміру шкоди та особливості її встановлення для кваліфікації злочинів із матеріальним складом, до яких належить виключна більшість злочинів даної групи.

Розглядаючи питання кваліфікації корисливих злочинів проти власності, пов'язаних з обертанням чужого майна на користь винного чи інших осіб, слід пам'ятати, що до цієї групи належить: крадіжка (ст. 185 КК України), грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), шахрайство (ст. 190 КК України), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України). Вивчення цих злочинів проти власності рекомендуємо почати з аналізу загальних ознак, що їм властиві: вилучення, обертання майна на користь винного чи інших осіб, незаконність цих дій та їх безоплатність. Слід приділити увагу встановленню моменту

закінчення цих злочинів та особливостям конструкції окремих складів злочинів даної групи, аналізу суб'єктивної сторони, зважаючи на те, що вони вчинюються з корисливих мотивів і з корисливою метою – обертання чужого майна на свою користь чи на користь інших осіб.

Наголошуємо на необхідності врахування ознак спеціальних суб'єктів злочину при кваліфікації протиправного заволодіння чужим майном шляхом привласнення чи розтрата або зловживання службовим становищем, які зумовлені їх правовим статусом та специфікою повноважень щодо даного майна.

Розглядаючи корисливі злочини, які становлять собою протиправне обертання чужого майна на свою чи інших осіб користь, не пов'язане з насильством (крадіжка, грабіж без насильства, шахрайство, привласнення, розтрата майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), треба звернути особливу увагу на особливості способу вчинення цих злочинів та на момент їх закінчення, а також на відмежування від суміжних злочинних посягань.

Аналізуючи злочинне обертання чужого майна на свою чи інших осіб користь, пов'язане з насильством (насильницький грабіж, розбій, вимагання), слід чітко уявляти особливості способів вчинення цих злочинів, роль насильства у їх здійсненні, види, зміст та обсяг насильства, а також особливості моменту закінчення цих злочинів та проведення відмежування їх від суміжних злочинів.

Вивчаючи питання щодо кваліфікації корисливих злочинів проти власності, не пов'язаних з обертанням чужого майна на свою чи інших осіб користь, необхідно перш за все проаналізувати форми заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживанням довірою і на цій підставі провести розмежування даного злочину із шахрайством, а також незаконного привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї, із крадіжкою.

При підготовці питання щодо кваліфікації некорисливих злочинів проти власності слід на підставі вивчення їх об'єктивних і суб'єктивних ознак проводити розмежування умисного знищення або пошкодження чужого майна та умисно-

го пошкодження об'єктів електроенергетики від диверсії і від спеціальних видів злочинів, пов'язаних з умисним знищенням або пошкодженням чужого майна, а придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом, від легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та від співучасті у даному злочині, а також причетності до нього.

Завдання

21. Із метою протиправного заволодіння грошима з каси банку Петренко запропонував своїм знайомим, Сидорову та Приймаку, розробити план злочину, купити зброю та здійснити озброєний напад на відділення ощадбанку, в якому, за словами Петренка, не було належної охорони та камер відеоспостереження, на що останні погодилися. Відповідно до розподілених між учасниками групи ролей, Приймак протягом місяця займався спостереженням за вказаним відділенням банку, склав графік руху інкасаторського транспорту, а на підставі його висновків було обрано найбільш зручний час для нападу. Сидоров придбав нарізну мисливську рушницю, яку переробив на обріз, та пістолет марки ТТ. У визначений день Петренко разом із Сидоровим та Приймаком, погрожуючи пістолетом та обрізом, увірвалися до відділення банку та заволоділи грошима у розмірі 150 тисяч гривень.

Вирішіть питання щодо кваліфікації дій Петренка, Сидорова та Приймака.

22. Леонт'єв та Романов в нетверезому стані біля магазину зупинили незнайомого Нестеренка й стали вимагати, щоб той віддав їм гроші. Нестеренко відповів, що грошей їм не дасть, тоді Леонт'єв вдарив його кулаком у голову, а Романов – ногою в живіт. Нестеренко намагався сховатися від них у магазині, але Леонт'єв догнав його та, погрожуючи ножем, обшукав і забрав 210 гривень. За висновком судово-медичної експертизи Нестеренку були завдані тілесні ушкодження, що не є небезпечними для життя потерпілого в момент заподіяння.

Кваліфікуйте дії Леонт'єва та Романова.

23. Із метою протиправного заволодіння чужими речами Данилов напав на Богданова, вдарив його сокирою по голові, а потім зняв з потерпілого шапку, пальто та годинник. Від отриманих тілесних ушкоджень Богданов помер на місці.

Вирішіть питання про відповідальність Данилова. Чи змінилася б кваліфікація, якщо б потерпілий помер у лікарні через декілька днів унаслідок отриманих поранень?

24. Симоненко працював водієм у фермера Петренка. Під час збору врожаю він завантажив свій автомобіль зібраним врожаєм пшениці та під час транспортування заїхав додому та вигрузив 1 т пшениці вартістю 2 380 грн.

Вирішіть питання про відповідальність Симоненка.

25. Програмісти Єпіфанов та Миколаєнко змовилися з оператором банку Галкіною, від якої дізналися номери розрахункових рахунків та інші необхідні реквізити підприємств, що обслуговувалися банком через систему електронних платежів. Обравши акціонерне товариство, на рахунку якого був значний залишок грошових коштів, Єпіфанов та Миколаєнко в період найбільшого завантаження увійшли в електронну систему розрахунків банку, розблокували обмеження доступу та передали від імені цього акціонерного товариства платіжне доручення на суму 800 000 гривень, яким перерахували ці кошти на рахунок підприємства, зареєстрованого ними на підставних осіб. У той же день вказані кошти були перераховані цим підприємством на рахунок однієї з офшорних компаній на Кіпрі.

Кваліфікуйте дії Єпіфанова, Миколаєнко та Галкіної. З якого моменту злочин проти власності, вчинений Єпіфановим та Миколаєнком, буде вважатися закінченим?

26. Серьогін зайшов за незнайомою йому Ніканоровою в під'їзд будинку, а пізніше в ліфт, зупинив його між поверхами, розкрив складений ніж і став вимагати у потерпілої гроші. Ніканорова відповіла, що грошей з собою у неї не має. Після повторної вимоги Серьогін отримав таку ж відповідь, після чого відпустив ліфт та вийшов з нього.

Кваліфікуйте дії Серьогіна. Чи змінилася б кваліфікація дій винного, якщо б останній позбавив потерпілу життя?

27. Павличко, працюючи білетером у молодіжному клубі, систематично пропускала в зал на дискотеку громадян без квитків, а гроші, отримані від них, привласнювала. Встановлено, що таким чином вона заволоділа грошима у розмірі 2 861 грн.

Вирішіть питання про відповідальність Павличко.

28. Макаров, скориставшись відсутністю охорони, проник на територію нафтобази, збив молотком замок на цистерні з бензином і набрав у бочку 200 л бензину А95. Оскільки Макаров не зумів щільно закрити кран на цистерні, весь бензин, що був в цистерні (приблизно 10 тонн), витік на землю. Роздрібна вартість бензину на момент вчинення злочину складала 11 грн. 20 коп. за літр.

Вирішіть питання про відповідальність Макарова.

Список літератури та матеріалів судової практики

Антонюк Н.О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посіб. / Н.О. Антонюк. – Л.: ЛНУ ім. І.Франка, 2012. – 514 с.

Бойцов А.И. Преступления против собственности / А.И. Бойцов. – Юрид. центр Пресс, 2002. – 755 с.

Матышевский П.С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления / П.С. Матышевский. – К., 1996. – 240 с.

Олійник П.В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення / П.В. Олійник. – Х.: Право, 2011. – 208 с.

Панов М. І. Спірні питання відмежування злочинів проти власності від злочинів проти довкілля / М. І. Панов, П. Олійник // Юрид. Україна. – 2013. – № 2. – С. 88-93.

Пинаев А.А. Уголовно-правовая борьба с хищениями / А.А. Пинаев. – Х., 1975. – 189 с.

Токарчук Р.Е. Насильственные хищения: социальная природа норм и вопросы совершенствования уголовной ответственности / Р.Е. Токарчук. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 288 с.

Про судову практику у справах про злочини проти влас-

ності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2009.

Практика судів України з кримінальних справ: 2006-2007 рр. / за заг. ред. В.В. Сташиса, В.І. Тютюгіна. – К: Юрінком Інтер, 2008. – 880 с.

Т е м а 7. Кваліфікація злочинів у сфері господарської діяльності (практикум)

П и т а н н я

1. Об'єкт, предмет та система злочинів у сфері господарської діяльності.

2. Кваліфікація злочинів у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України. Їх відмежування від суміжних злочинів.

3. Кваліфікація злочинів у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання. Їх відмежування від суміжних злочинів та адміністративних правопорушень.

4. Кваліфікація злочинів у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів. Їх співвідношення із злочинами проти власності.

5. Кваліфікація злочинів у сфері обслуговування споживачів та захисту їх прав. Їх відмежування від суміжних злочинів.

6. Кваліфікація злочинів у сфері приватизації державного та комунального майна. Їх відмежування від злочинів проти власності.

При вивченні цієї теми передусім слід взяти до уваги суттєві зміни, внесені останнім часом до Розділу VII Особливої частини КК України, та їх значення для правильної кваліфікації злочинів, що розглядаються, зокрема: 1) Законом України від 15.11.2011 р. № 4025-VI (набрав чинності 17.01.2012 р.) були

виключені із КК України статті 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 234 і 235, у новій редакції викладена ст. 201, внесені зміни до статей 209 та 219 КК України, а також пом'якшене покарання за більшість злочинів у сфері господарської діяльності. За діяння, які передбачалися вищезазначеними статтями, виключеними із КК України, встановлена адміністративна відповідальність, що зумовлює необхідність звернення до норм Кодексу України про адміністративні правопорушення для вирішення питань про суміжні адміністративні правопорушення; 2) Законами України від 18.09.2012 р. № 5283-VI та № 5284-VI були внесені зміни до статей 199, 216 КК України та до ст. 200 КК України відповідно, унаслідок яких виникли деякі нові складні питання кваліфікації цих злочинів. Тому положення та роз'яснення, наведені у наукових та науково-практичних виданнях, а також у постановах Пленуму Верховного Суду України, виданих чи прийнятих раніше, необхідно осмислювати з урахуванням зазначених законодавчих змін.

Необхідно пам'ятати, що правильна кваліфікація злочинів у сфері господарської діяльності ґрунтується на загальних правилах кваліфікації злочинів, але значною мірою залежить від правильного розуміння особливостей змісту відповідних статей Розділу VII Особливої частини КК. Зокрема, слід звернути увагу на наступні особливості. Перш за все при кваліфікації цих злочинів часто треба звертатися до інших нормативних актів, що зумовлено наявністю в багатьох статтях КК України бланкетних диспозицій, а також тим, що тільки таким шляхом можна правильно встановити ознаки родового і безпосереднього об'єктів злочину та окремі ознаки складу злочину, суспільну небезпечність діяння, що відіграє важливу роль при його відмежуванні від адміністративного правопорушення та малозначного діяння у розумінні ч. 2 ст. 11 КК України.

Це означає, наступне. По-перше, при кваліфікації даних злочинів в окремих випадках необхідно робити конкретизовані посилання на приписи інших нормативних актів та обґрунтовувати їх значення для кваліфікації. По-друге, висловлені науковцями погляди щодо кваліфікації злочинів слід сприймати з ура-

хуванням того, якими на той момент за своїм змістом були текст відповідної статті КК України та приписи інших нормативних актів. По-третє, слід брати до уваги наявність у статтях Розділу VII Особливої частини КК України складних юридичних конструкцій, наприклад, у ст. ст. 223² КК України склад злочину є формально-матеріальним, а з суб'єктивної сторони злочин у перших двох формах вчинюється лише умисно, а в третій формі – умисно або з необережності (у тому числі з ознаками змішаної форми вини). По-четверте, важливим завданням при вивченні цієї теми є правильне розуміння існуючих системних зв'язків між різними статтями КК України про злочини у сфері господарської діяльності та зі статтями КК України, передбаченими іншими розділами Особливої частини цього ж Кодексу, а також зв'язків зі статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення, в яких встановлена адміністративна відповідальність за суміжні діяння, та приписами ч. 2 ст. 9 цього Кодексу. По-п'яте, питання кваліфікації злочинів у сфері господарської діяльності є досить складними як в теорії кримінального права, так і в правозастосуванні, підтвердженням чого є наявність багатьох дискусійних питань в теорії та неоднозначного вирішення цих питань на практиці.

При вивченні таких питань необхідно не лише запам'ятати існуючу неоднозначність вирішення конкретного питання, а й шукати та запам'ятовувати ті аргументи, спираючись на які після закінчення навчання можна буде приймати відповідальне рішення на практиці. Пріоритетне значення в таких ситуаціях мають аргументи, які ґрунтуються безпосередньо на аналізі закону про кримінальну відповідальність, але з урахуванням принципу верховенства права, закріпленого у ст. 8 Конституції України.

Завдання

29. Під час перевірки діяльності підприємця Котова, який займався реалізацією та прокатом компакт-дисків, працівниками правоохоронних органів був куплений диск із записом на ньому фільму, який виявився контрафактним, а крім того, у

Котова в магазині було виявлено ще 654 диска з ознаками контрафактності. Товарознавча експертиза оцінила диски в 13080 грн. Слідчий кваліфікував дії Котова за ст. 203¹ КК України, обґрунтувавши такий висновок тим, що Котов вчинив дії з дисками, які не були марковані контрольними марками, і тим самим порушив ст. 3 Закону України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних” від 23.03.2000 р. № 1587-III.

Чи правильно слідчий кваліфікував дії Котова? Яке значення мають для кваліфікації дій Котова та застосування ст. 203¹ КК Закону України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних” від 23.03.2000 р. № 1587-III та “Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів господарювання, пов’язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування” від 17.01.2002 р. № 2953-III?

30. Кононенко був затриманий працівниками міліції під час спроби збуту двохсот підроблених марок акцизного податку. Розслідуванням встановлено, що Кононенко ввіз із Росії 500 таких підроблених марок і незадовго до цього продав їх підприємцю Хомі. Останній наклеїв їх на пляшки з горілкою, незаконно виготовленою іншою особою, і половину такої горілки вже продав у своєму магазині, а решта була вилучена працівниками міліції.

Кваліфікуйте дії Кононенка і Хомі.

31. Підприємець Громов надав комерційному банку документи з неправдивими відомостями про свій фінансовий стан і, отримавши 450 000 грн кредиту, спочатку повертав його, сплативши 20000 грн, а потім вирішив його не повертати та виїхав за межі території України, де тривалий час переховувався, а після повернення в Україну був затриманий правоохоронцями.

Кваліфікуйте дії Громова. За якими ознаками шахрайство з фінансовими ресурсами відрізняється від злочинів проти власності?

32. Під час перевірки фірми “Схід-Захід” були виявлені порушення податкового законодавства. Вони полягали в тому, що керівник цієї фірми Носков надав державному органу неправдиві відомості і в такий спосіб отримав пільги щодо податків. Унаслідок цього фірма не сплатила податків на суму: у 2010 р. – 680427 грн, у 2011 р. – 701045 грн, у 2012 р. – 1189957 грн.

Кваліфікуйте діяння Носкова. Чи змінилася б кваліфікація дій Носкова у разі його викриття раніше і встановлення в його діях несплати зазначених податків лише у 2010 та 2011 р.?

33. Сомов, побачивши, що його дохід від підприємницької діяльності знизився, вирішив: причиною цього є поява підприємця Рибак, який поставив поруч кіоск і продавав у ньому аналогічну продукцію. Сомов почав вимагати від Рибак працювати лише тоді, коли він йде на обід, погрожуючи настанням великих неприємностей, однак Рибак відповів, що він нікого не боїться. Через декілька днів Сомов підпалив машину Рибак, вартістю 250000 грн, яка повністю згоріла, після чого зателефонував Рибак, повторив свою вимогу і пригрозив йому вбивством у разі невиконання вимоги. Останній, злякавшись, декілька днів не виходив на роботу, а потім повідомив про дії Сомова в міліцію. Внаслідок відсутності Рибак на роботі продукти загальною вартістю 48000 грн прийшли в непридатний для реалізації стан.

Кваліфікуйте дії Сомова.

34. Через місяць після втрати свого паспорта Левченко дізнався, що з використанням цього паспорта на його ім'я було зареєстроване ТОВ “Олімп”, яке відповідно до статуту повинно займатися наданням інформаційних послуг, а в дійсності надавало послуги іншим юридичним особам з переведення безгоівкових коштів у готівкові. Левченко звернувся до керівника ТОВ “Олімп” Горобця з вимогою повернути паспорт та сплачувати йому з одержаних доходів 10000 гривень кожного місяця, на що Горобець погодився, однак через п'ять місяців після цього його незаконна діяльність була припинена правоохоронними органами.

Кваліфікуйте дії Горобця та Левченка.

Список літератури та матеріалів судової практики

Андрушко П.П. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення господарської діяльності / авт. коментар П.П. Андрушко. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 288 с.

Берзін П.С. Наслідки у складах злочинів у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: навч. посіб. / П.С. Берзін. – К.: КНТ, 2007. – 392 с.

Готін О.М. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки: проблеми кримінальної відповідальності / О.М. Готін. – Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2004. – 288 с.

Гуторова Н.А. Преступления в сфере хозяйственной деятельности: Раздел VII Особенной части Уголовного кодекса Украины с научно-практическим комментарием / Н.А. Гуторова. – Х.: Одиссей. – 2003. – 265 с.

Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: моногр. / О.О. Дудоров. – К.: Юрид. практика, 2003. – 924 с.

Киричко В.М. Злочини у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці: науково-практичний коментар / В.М. Киричко, О.І. Перепелиця; за заг. ред. В.Я. Тація. – Х.: Право, 2010. – 784 с.

Мойсик В.Р. Кримінальна відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами в Україні: аналіз правотворчості та правозастосування: моногр. / В.Р. Мойсик. – К.: Атіка-Н, 2010. – 244 с.

Панов М. І. Об'єкт і система злочинів у сфері господарської діяльності / М. І. Панов, М. М. Панов // Юрид. Україна. – 2010. – № 5. – С. 13-19.

Панов М.М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків / М.М. Панов. – Х.: Право, 2009. – 184 с.

Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю / О.Е. Радутний. – Х.: Ксілон, 2008. – 202 с.

Харченко В.Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні: моногр. / В.Б. Харченко. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – 480 с.

Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.04.1996 р. № 6 (зі змін., внесеними згідно з постановою від 03.12.1997 р. № 12) // Вісн. Верхов. Суду України. – 1997.

Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25.04.2003 р. № 3 // Там же. – 2003. – № 3. – С. 2-6.

Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15 // Там же. – 2004. – № 11. – С. 8-13.

Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.04.2005 р. № 5 // Там же. – 2005. – № 5. – С. 9-12.

Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил: постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 р. № 8 (зі змін. та доповн., внесеними згідно з постановою від 30.05.2008 р. № 8) // Там же. – 2005. – № 6. – С. 10-13; 2008. – № 6. – С. 24-25.

Тема 8. Злочини проти безпеки руху та експлуатації автотранспорту та міського електротранспорту (практикум)

Питання

1. Поняття, система і види злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

2. Поняття, ознаки і види злочинів, що посягають на безпеку руху та експлуатації автотранспорту і міського електротранспорту.

3. Кваліфікація порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

4. Кваліфікація випуску в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів.

5. Кваліфікація порушень правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення дорожнього руху.

6. Кваліфікація незаконного заволодіння транспортним засобом. Співвідношення даного злочину із суміжними злочинами проти власності (крадіжка, грабіж, розбій). Розмежування цих злочинів.

7. Кваліфікація порушення чинних на транспорті правил.

Необхідність вивчення питань цієї теми викликана тим, що в умовах технічного прогресу розвиваються всі види механічного транспорту, збільшується потужність та швидкість руху транспортних засобів, що супроводжується негативними явищами. В аваріях і катастрофах на транспорті гинуть або отримують тяжкі травми люди, приводяться до непридатного стану транспортні засоби, вантажі, споруди на шляхах сполучення тощо. У зв'язку з цим кримінально-правові заходи боротьби з такими злочинами набувають особливої актуальності.

При вивченні цієї теми слід враховувати, що в Розділі XI Особливої частини КК України розміщені норми, які передбачають відповідальність за злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Ці злочини об'єднані в одну групу за родовим об'єктом, яким визнаються відносини, що забезпечують безпеку руху та експлуатації усіх видів механічного транспорту. Безпосередні об'єкти цих злочинів залежать від видів транспорту, а також від характеру об'єктивної сторони та кваліфікуючих обставин. На першому місці стоять злочини, які вчинюються на залізничному, водному і повітряному транспорті (ст. ст. 276-285 КК України), на другому – злочини, що вчинюються на автомобільному і міському електротранспорті (ст. ст. 286-290 КК України).

Завершують розділ злочини, що полягають у порушенні чинних на транспорті правил та в пошкодженні магістральних трубопроводів (ст. ст. 291, 292 КК України).

Предметом даного практичного заняття (практикуму) є питання кваліфікації злочинів, що посягають на безпеку руху та експлуатації автотранспорту і міського електротранспорту, до яких належать: порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України), випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення правил їх експлуатації (ст. 287 КК України), порушення правил норм і стандартів, що стосується забезпечення дорожнього руху (ст. 288 КК України), незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України). Суспільна небезпечність цих злочинів полягає в тому, що вони завжди пов'язані з порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспортних засобів і спричиненням внаслідок цього істотної шкоди здоров'ю чи життю особи або власності. При цьому слід мати на увазі, що вказані норми КК України є бланкетними. Тому при кваліфікації вказаних злочинів треба встановити конкретні норми, що забезпечують безпеку руху або експлуатації транспорту, які були порушені вчиненням суспільно небезпечного діяння (дією чи бездіяльністю).

Предметом цих злочинів є транспортні засоби, автомобільні дороги, споруди на них, які забезпечують безпеку руху транспортних засобів. Слід також мати на увазі, що згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 1029 від 26.09.2011 р. мопеди, які мають двигун з робочим об'ємом до 50 куб. см. або електродвигун потужністю до 4 кВт, прирівнюються до мотоциклів і є предметом цих злочинів незалежно від робочого об'єму двигуна внутрішнього згорання. Транспортні засоби, які мають електродвигун потужністю до 3 кВт, не є предметом цих злочинів.

З об'єктивної сторони такі злочини описані в законі як злочини з матеріальним складом, тобто обов'язковою ознакою є не тільки діяння, а й суспільно небезпечні наслідки. Ними можуть бути середньої тяжкості або тяжкі тілесні ушкодження, загибель однієї або кількох осіб.

У зв'язку з тим, що об'єктивна сторона цих злочинів, що розглядаються, складна, психічне ставлення особи слід визначати як до факту порушення правил, так і до наслідків цього порушення. Порушення правил може бути вчинене як умисно (умисел прямий або непрямий), так і з необережністю (злочинна самовпевненість або злочинна недбалість.) До суспільно небезпечних наслідків психічне ставлення може бути тільки необережним. У цілому такі злочини слід визнавати необережними. Варто звернути увагу на те, що у даних злочинах можлива “складна” форма вини – умисел щодо суспільно небезпечного діяння і необережність стосовно суспільно небезпечних наслідків, яку в даному випадку треба відносити до необережної вини.

Що стосується суб'єктів цих злочинів, то ними можуть бути фізичні осудні особи, які досягли 16-річного віку. Лише за злочини, передбачені ч. 2 та 3 ст. 289 КК України (незаконне заволодіння транспортним засобом), відповідальність настає з 14 років. Як правило, ці злочини вчиняють спеціальні суб'єкти: особи, які керують транспортними засобами, або відповідальні за технічний стан та експлуатацію транспортних засобів чи за будівництво і ремонт автомобільних доріг тощо. Відповідальність за ці злочини диференційована залежно від тяжкості наслідків, що настали.

Завдання

35. Водій вантажної машини Бородін поставив її на узбіччі так, що ліві колеса автомобіля знаходилися на проїжджій частині дороги. Габаритні вогні автомобіля не були включені. У цей час по шосе в тому ж напрямі рухався автобус з пасажирами, яким керував водій Вербенко. При обмеженій видимості водій Вербенко обрав швидкість руху автобуса 60 км/год. Він побачив автомобіль на відстані 10 – 15 м. При такій швидкості уникнути зіткнення було неможливо. Внаслідок зіткнення автобуса з автомобілем один пасажир загинув і кілька отримали тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості.

Визначте відповідальність Бородіна і Вербенка.

36. За порушення правил безпеки руху транспортного засобу судом був засуджений Сидоренко. За висновком експертизи Сидоренко їхав на вантажній машині по головній дорозі зі швидкістю 65 км/год при дозволеній швидкості 60 км/год.

У цей час з другорядної дороги на головну виїхав легковий автомобіль “ВАЗ”, яким керував Волков, не пропустивши грузовика, що їхав по головній дорозі. Внаслідок зіткнення автомобілів був пошкоджений легковий автомобіль, а його водій отримав тяжкі тілесні ушкодження.

За якою статтею КК України нестимуть відповідальність вказані особи (Сидоренко і Волков)?

Варіант: Волков отримав легкі тілесні ушкодження (тілесні ушкодження середньої тяжкості).

37. Під керуванням Мумова легковий автомобіль рухався зі швидкістю 60 км./год. При такій швидкості автомобіль виїхав на тротуар і збив пішохода Петрова, заподіявши йому тяжкі тілесні ушкодження.

Як було встановлено слідством, Шумов втратив управління автомобілем внаслідок попадання колеса автомобіля у вибоїну. Відповідний попереджувальний знак був відсутній, а автомобіль Шумова рухався на дозволеній швидкості.

Визначте, чи підлягає Шумов кримінальній відповідальності? Чи міститься в його діях ознаки злочину проти безпеки руху та експлуатації транспорту?

38. Громадянин Ковальов, перебуваючи в нетверезому стані, побачив біля під’їзду вантажний автомобіль. Підійшовши ближче до кабіни, він виявив у замку ключ. Ковальов самовільно сів в кабіну, запустив двигун і приготувався їхати. У цей момент до машини підбіг водій Майстренко, який вскочив на підніжку, став просити Ковальова вийти з автомобіля і не їхати. Однак той не послухав водія, дав “газ” і різко рушив з місця. Майстренко не втримався на підніжці і впав під заднє колесо. Побачивши у дзеркало, що потерпілий залишився лежати на проїжджій частині дороги, Ковальов збільшив швидкість і за-

лишив місце події. Від отриманих ушкоджень Майстренко помер.

З'ясуйте, за якою статтею будуть кваліфіковані дії Коваленка? Відповідь обґрунтуйте.

39. У зв'язку з тим, що в мотоциклі, на якому Кириленко їхав на роботу, закінчилось пальне, він залишив мотоцикл у свого знайомого Кондратьєва, попросивши його відвести мотоцикл додому, оскільки він збирався їхати після роботи в інше місто. Кондратьєв погодився на це, але по дорозі заправив його і почав кататися. Перевищивши швидкість на повороті, Кондратьєв не впорався з керуванням, зіткнувся з велосипедистом, який їхав по дорозі. У результаті зіткнення велосипедисту були спричинені тяжкі тілесні ушкодження, а сам Кондратьєв отримав тілесні ушкодження середньої тяжкості.

Назвіть, згідно із санкціями яких статей понесуть відповідальність Кириленко і Кондратьєв.

Список літератури та матеріалів судової практики

Борисов В.И. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения: моногр. / В.И. Борисов, С.В. Гизимчук. – Х.: Консум, 2001. – 160 с.

Емельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: автореф. дис. канд. юрид. наук / В.В. Емельяненко. – Х., 2009. – 20 с.

Касынюк В.И. Вопросы квалификации транспортных пре ступлений / В.И. Касынюк, З.Г. Корчева. – К.: УМКВО, 1980. – 72 с.

Касинюк В.І. Кримінальна відповідальність військовослужбовців за порушення правил водіння або експлуатації машин / В.І. Касинюк, В.М. Білоконєв. – Запоріжжя: Вид Глазунов С.О., 2011. – 231 с.

Коржанський М.Й. Кваліфікація автотransпортних злочинів / М.Й. Коржанський, В.А. Мисливий. – К.: Юрінком, 1996. – 78 с.

Коробеев А.И. Транспортные преступления. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – 406 с.

Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту / В.А. Мисливий. – Д.: Юрид. акад. МВСУ, 2004. – 380 с.

Практика судів України з кримінальних справ 2001-2005. – К.-Х.: Юрінком Інтер, 2005. – 464 с.

Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 14 // Вісн. Верхов. Суду України. – № 1. – 2006.

Т е м а 9. Кваліфікація злочинів проти громадського порядку та моральності (практикум)

П и т а н н я

1. Загальна характеристика злочинів проти громадського порядку та моральності, їх система та види.

2. Кваліфікація злочинів проти громадського порядку з урахуванням їх особливостей об'єктивних і суб'єктивних ознак.

3. Зміст і значення кваліфікуючих ознак злочинів проти громадського порядку. Відмежування від суміжних злочинів.

4. Кваліфікація злочинів проти суспільної моральності з урахуванням особливостей їх об'єктивних і суб'єктивних ознак, а саме:

а) злочинів, що посягають на основні моральні принципи і цінності у сфері духовного і культурного життя суспільства;

б) злочинів, що посягають на принципи моральності у сфері статевих відносин;

в) злочинів, що посягають на основні принципи у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх.

5. Зміст і значення кваліфікуючих ознак злочинів проти суспільної моральності. Відмежування від суміжних злочинів.

При вивченні цієї теми і при підготовці до практичних занять необхідно звертатися до статей 35, 39, 54, 56 Конституції України, з'ясувати систему та зміст відповідних норм XII розділу Особливої частини КК України, згідно з якими держава забезпечує охорону громадського порядку у різних сферах суспільно корисної діяльності і відпочинку, загальноприйнятих принципів моральності у сфері духовного і культурного життя людей, а також збереження історичних, культурних, археологічних пам'яток та інших об'єктів культурної спадщини.

Для забезпечення правильної кваліфікації злочинів проти громадського порядку та моральності особливу увагу слід звертати на наявність і зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак, що визначають конкретний склад злочину і відрізняють його від суміжних злочинів, наприклад, ознаки, які відрізняють хуліганство, вчинене групою осіб, від групового порушення громадського порядку та від масових заворушень. При цьому необхідно з'ясувати зміст і правове значення понять: “грубе порушення громадського порядку”, “явна неповага до суспільства”, “особлива зухвалість”, “винятковий цинізм”, “організація масових заворушень”, “активна участь у таких діях”, а у злочинах проти моральності – зміст таких понять, як “жорстоке поводження з тваринами”, “пропаганда культу насильства і жорстокості”, “расова, національна чи релігійна нетерпимість, дискримінація”, “місце розпусти”, “сутенерство” та ін.

При дослідженні теми і підготовці до практичних занять щодо вирішення питання кваліфікації злочинів проти моральності необхідно мати на увазі, що при кваліфікації більшості з них важливе, навіть визначальне, значення мають предмети відповідних злочинів. Тому в кожному випадку потрібно звертатися до відповідних законів чи інших нормативних актів, в яких встановлені їх види і зміст. Прикладом тому є Закон України “Про поховання та похоронну справу” у редакції ЗУ № 1166-VI від 19.03.2009 р., який дає вичерпний перелік предметів наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297 КК України).

Обов'язковою умовою правильної кваліфікації незакон-

ного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК України), або знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду (ст. 298¹ КК України) теж є наявністю спеціального предмета. Ускладнення при вирішенні цього питання зумовлене суттєвими законодавчими змінами, що мали місце в останні роки. Тому для з'ясування їх змісту слід звертатися до законів України, положення яких дають можливість зробити правильний висновок щодо предмета цих злочинів (перелік відповідних законів надано в додатку до навчального посібника). Таким же чином слід встановлювати предмет, його зміст і види при кваліфікації інших злочинів проти моральності (перелік відповідних законів надано в додатку до навчального посібника).

При кваліфікації злочинів проти громадського порядку і моральності необхідно визначити характер дії, способи та місце її вчинення, момент закінчення кримінального правопорушення, звертати увагу на особливості ознак суб'єктивної сторони, мати на увазі, що всі злочини цієї категорії вчиняються умисно і в більшості випадків із прямим умислом і наявністю певного мотиву (хуліганство) або відповідної мети.

Обов'язково треба аналізувати ознаки та особливості суб'єктів цих злочинів, їх вік, наявність судимостей, а також особливості потерпілих осіб, їх вік, фізичний та психічний рівень розвитку, залежність від суб'єкта злочину тощо.

Слід окремо зупинитися і розглянути важливість з'ясування змісту кваліфікуючих ознак, наявність яких суттєво змінює кваліфікацію. При вирішенні цих та інших питань необхідно звертатися до існуючих роз'яснень ПВС України: постанови “Про судову практику у справах про хуліганство” № 10 від 22.12.2006 р., а щодо втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (статті 304, 303, 302, 301, 300 КК України) – постанови ПВСУ “Про застосування законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність” № 2 від 27.02.2004 р.

Завдання

40. Гачарінський районний суд м. Севастополя вироком від 15.08.2008 р. засудив Ситенка за ч. 4 ст. 296 КК України до 4-х років позбавлення волі за те, що Ситенко спільно зі своїм приятелем Дмитровим, (справу відносно якого було закрито у зв'язку зі смертю), перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння в квартирі знайомого Пашенка, грубо порушили громадський порядок, діяли з особливою зухвалістю, на вимогу господаря залишити квартиру завдали йому удари руками і ногами по голові, в обличчя, груди. Потерпілий вибіг із квартири, але вони наздогнали його в під'їзді і продовжили бити. Із метою припинити хуліганські дії сусіди викликали міліцію, але хулігани повернулися до квартири, закрилися в ній і продовжували вживати спиртні напої. На вимогу працівників міліції відкрити двері і припинити хуліганські дії Ситенко відкрив вікно і почав нецензурно лятись, погрожував застосувати до працівників міліції насильство, кидав через вікно різні господарські предмети, погрожував відкрити газ і підірвати будинок.

В апеляційному порядку справа не розглядалася. У касаційному поданні прокурор не погодився з кваліфікацією дій Ситенка за ч. 4 ст. 296 КК України і обґрунтував необхідність перекваліфікації його дій на ч. 3 ст. 296 КК України і зниження покарання.

З'ясуйте, чи наявні у діях Ситенка ознаки злочинного хуліганства. Вирішіть питання щодо обґрунтованості висновку прокурора про необхідність перекваліфікації дій Ситенка на ч.3 ст. 296 КК України.

41. Сім'я Якірових та їх друзі Гутов, Данилов і Кривенко святкували день народження Якірова спочатку в його квартирі, а потім веселощі продовжувалися на вулиці. На шумну компанію молоді звернули увагу працівники патрульно-постової служби міліції Міщенко і Ревін, які їхали по вулиці на службовій машині. Міщенко вийшов із машини і зробив молодим людям зауваження щодо необхідності припинити такий галас. На це останні відповіли нецензурною лайкою, а Данилов і

Кривенко напали на Міщенка, зірвали з нього погони, а потім з використанням підібраних на вулиці цеглин стали наносити йому удари в різні частини тіла. Припинилися хуліганські дії тільки після того, як другий працівник міліції вискочив із автомобіля і вистрілив в повітря із табельного пістолета.

Необхідно надати юридичну оцінку діям Данилова і Кривенка і обґрунтувати кваліфікацію вчиненого ними злочину.

42. За попередньою змовою Федюкін і Рижаков періодично розоряли могильні склепи, в яких місцеві роми (цигани осідлого циганського роду) ховали померлих. За старовинними обрядами перед похованням покійників до труни клали дорогі ювелірні вироби та інші прикраси. Із метою заволодіння таким коштовностями Федюкін і Рижаков робили підкопи, ломали розбивали стіни або плити склепу, труну і вилучали коштовності. У такий спосіб вони за два роки істотно пошкодили п'ять циганських склепів, з яких вилучили коштовностей на суму понад 200 тисяч грн.

Необхідно з'ясувати ознаки вчинених зловмисниками діянь і дати обґрунтований висновок щодо їх кваліфікації.

43. В П'ятихатському районі Дніпропетровської обл. під час різдвяних свят із меморіалу, присвяченому 350-річчю з дня битви війська Богдана Хмельницького з поляками під Жовтими Водами, зникли три чавунні гармати вагою біля 200 кг. кожна. У січні 2004 р. співробітники міліції затримали двох дорослих місцевих мешканців Костенка і Омельчука, які зізналися, що вони викрали гармати, намагалися розібрати їх на частини і здати в пункт прийому металобрухту. Із цією метою дві з них почали розбирати і дещо пошкодили.

З'ясуйте ознаки вчинених діянь і обґрунтуйте їх кваліфікацію.

44. Назимова, не маючи постійного місця роботи, заробляла на життя реалізатором дрібних побутових товарів в електричках, часто зловживала спиртними напоями, по декілька днів не з'являлась дома. З цієї причини неповнолітня донька перебу-

вала у бабусі, а її домашній собака Каштанка днями і ночами без їжі і води ляв у квартирі. Одного разу, повернувшись додому в нетверезому стані, Назимову розлютив лай собаки і вона викинула його з вікна 5-го поверху на очах сусідів, дітей, які гралися біля будинку. У результаті собака отримав травму голови, пошкодження ока, велику гематому, перелом передньої лапи. Діти, які спостерігали за муками собаки, повідомили про те, що відбулося, дільничому інспектору міліції, а він визвав ветеринара і життя Каштанці врятували.

З'ясуйте ознаки вчиненого Назимовою діяння і обґрунтуйте кваліфікацію її діянь.

45. Бабенко заробляв собі на життя наступним чином. Він розклеював на вулицях міста об'яви, в яких звертався до батьків з пропозицією сфотографувати їх неповнолітніх дівчат віком від 10 до 16 років, за що обіцяв заплатити 50 дол. кожній. Бажаючі знайшлися і навіть особисто приводили своїх дітей до фотостудії, яку Бабенко організував у будинку своєї бабусі. Він фотографував дівчат в оголеному виді і вимагав, щоб вони займали різні відверто непристойні сексуальні пози. Після цього він розміщав знімки дівчат на інтернет-сайті. Незнайомі користувачі перш ніж потрапити на сайт проходили декілька етапів перевірок і вносили значну суму за проміжні паролі. У процесі досудового провадження було доведено, що Бабенко виготовив фотографії 20 дівчат.

Дайте юридичну оцінку і обґрунтуйте кваліфікацію дій Бабенка.

46. Раніше двічі судимий за вчинення крадіжок Москаленко часто розповідав 14-річному Дмитренку про романтику злочинного способу життя. Через деякий час він запропонував хлопцю вчинити крадіжку з будинку його сусіда Семенова. Наступного дня вони разом вчинили задуманий злочин і викрали майно на суму 48550 гривень.

Варіант № 2: Дмитренко самостійно через вікно потрапив у будинок і вчинив крадіжку.

Варіант № 3: 13-річний Дмитренко самостійно через вікно потрапив у будинок і вчинив крадіжку.

Варіант № 4: Дмитренко погодився вчинити крадіжку. Наступного дня вони разом проникли в будинок, але Дмитренко, злякавшись, втік із квартири, а Москаленко самостійно викрав майно.

Варіант № 5: Дмитренко відмовився вчинити злочин.

Вірішіть питання про відповідальність Москаленка і Дмитренка.

Список літератури та матеріалів судової практики

Білоконь М.В. До питання про дослідження змісту громадського порядку / М.В. Білоконь // Наше право. – 2004. – Ч. 1. – № 2. – С. 5-10.

Варивода В.І. Проституція як антисоціальне явище / В.І. Варивода // Наук. вісн. Нац. акад. Внутр. справ України. – 2004. – № 6. – С. 370-374.

Гайворонський Є.П. Незаконні археологічні розкопки та їх зв'язок з контрабандою культурних цінностей / Є.П. Гайворонський // Пробл. законності. – 2007. – Вип. 88. – С. 171-176

Денисов С.Ф. Об'єктивна сторона наруги над могилою: проблемні питання / С.Ф. Денисов, Н.О. Горб // Життя і право. – 2005. – № 1. – С. 58-64.

Копилян В.А. Об'єктивна сторона складу злочину жорстокого поводження з тваринами (ст. 299 КК) / В.А. Копилян // Право і суспільство. – 2008. – № 4. – С. 102-107.

Кузьмін Р. На захисті суспільної моралі / Р. Кузьмін // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 6. – С. 4-6.

Левчук В.В. Проблемні визначення об'єкта хуліганства та його значення при кваліфікації злочинів / В.В. Левчук // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2008. – Вип. 40. – С. 468-475.

Лихова С. Правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних з поширенням в Україні продукції, що пропагує культ насильства, жорстокості та сексуальної розпусти / С. Лихова // Вісн. прокуратури. – 2008. – № 6. – С. 115-120.

Налуцишин Н.В. Проблеми відмежування хуліганства

від суміжних злочинів / Н.В. Налуцишин // Вісн. прокуратури. – 2006. – № 5. – С. 46-53.

Сердюк П.П. Моральність як об'єкт кримінально-правової охорони / П.П. Сердюк // Кримінальне право України: теорія і практика. – 2007. – № 1. – С. 3-26.

Топольська І.О. Боротьба із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність: моногр. / І.О. Топольська. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2003.

Шалдирван Н.П. Масові заворушення. Деякі питання сучасної кримінально-правової характеристики / Н.П. Шалдирван // Вісн. прокуратури. – 2003. – № 6. – С. 57-60.

Про судову практику у справах про хуліганство: Постанова Пленуму Верховного Суду України (ППВСУ) № 10 від 22.12.2006 р. // Вісн. Верхов. Суду України. – 2007. – № 1.

Про застосування законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: ППВСУ № 2 від 27.01.2004 р. // Там же. – 2004. – № 2.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО ВСІХ ТЕМ

Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар: [у 2-х т.] / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-е вид., доповн. – Том 1: Особлива частина. – Х.: Право, 2013. – С. 375.

Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар: [у 2-х т.] / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-е вид., доповн. – Том 2: Особлива частина. – Х.: Право, 2013. – 1040с.

Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш, С.В. Гізімчук та ін.; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., перероб. та доповн. – Х.: Одиссей, 2008. – 1208 с.

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та доповн. – К.: Юрид. думка, 2012. – 1316 с.

Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К.: Дакор, 2008. – 1428 с.

Кримінальне право України: Загальна частина: [підруч.] / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і доповн. – Х.: Право, 2010. – 456 с.

Кримінальне право України: Особлива частина: [підруч.] / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і доповн. – Х.: Право, 2010. – 608 с.

Кримінальне право України. Особлива частина: [підруч.] / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – 5-е вид., переробл. та доповн. – К.: Атіка, 2009. – 744 с.

Кримінальне право України: Практикум: [навч. посіб.] / П.П. Андрушко, С.Д. Шапченко, С.С. Яценко, П.С. Берзін та ін.; за ред. С.С. Яценка. – 3-є вид., перероб. і доповн. – К.: Алєрта ; КНТ; Центр учб. літ-ри, 2010. – 640 с.

Бурчак Ф.Г. Квалификация преступлений / Ф.Г. Бурчак. – 2-е изд., доп. – К.: Политиздат Украины, 1985. – 120 с.

Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л.Д. Гаухман. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: АО “Центр ЮрИнфоР”, 2003. – 448 с.

Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Коваленка; за наук. ред. О.М. Джужи та А.В. Савченка. – К. : Атіка, 2011. – 648 с.

Кваліфікація злочинів: навч. посіб. / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – К.: Істина, 2010. – 430 с.

Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений / В.Н. Кудряцев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 1999. – 304 с.

Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В.О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.

ЗМІСТ

Загальні положення	3
Тема 1. Загальні засади кваліфікації злочинів.....	7
Тема 2. Спеціальні правила кваліфікації злочинів.....	13
Тема 3. Кваліфікація злочинів проти життя.....	21
Тема 4. Кваліфікація злочинів проти здоров'я особи.....	28
Тема 5. Кваліфікація злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.....	35
Тема 6. Кваліфікація злочинів проти власності.....	45
Тема 7. Кваліфікація злочинів у сфері господарської діяльності.....	51
Тема 8. Злочини проти безпеки руху та експлуатації автотранспорту та міського електротранспорту.....	57
Тема 9. Кваліфікація злочинів проти громадського порядку та моральності.....	63
Список літератури до всіх тем.....	71

Навчальне видання
ЗАВДАННЯ
ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ,
ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЯКИХ
ЗДІЙСНЮЮТЬ СЛІДЧІ ОРГАНІВ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ”

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

для студентів IV курсу
Інституту підготовки слідчих кадрів
для МВС України

У к л а д а ч і: ПАНОВ Микола Іванович,
ЛОМАКО Володимир Андрійович,
КАСИНЮК Василь Іванович,
ЗІНЧЕНКО Ірина Олександрівна,
ВОЛОДІНА Оксана Олександрівна,
АНІСІМОВ Герман Миколайович,
КИРИЧКО Василь Миколайович,
ДЗЮБА Юрій Павлович,
ГАЛЬЦОВА Вікторія Володимирівна

Відповідальний за випуск *М. І. Панов*

План 2013

Підп. до друку 12.03.2013. Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 5,0. Облік-вид. арк. 3,2. Вид. № 313.
Тираж прим. Зам. № 4393. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.